

6252766

54

6001

Gram. kn., M.

№ 855

Дзве поемы.

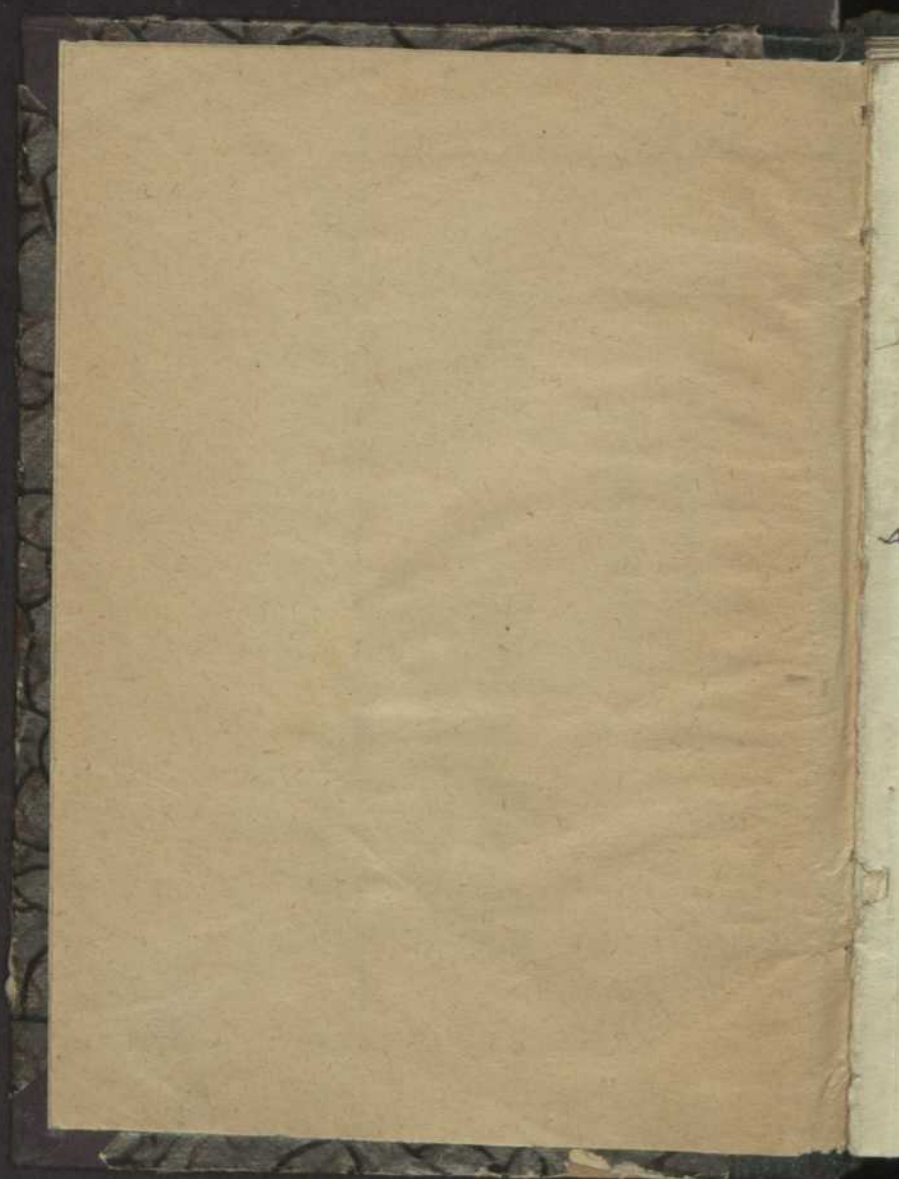
Мінск-1927 год.

Zwei Gedichte.

Minsk-1927.

528

855

Ба 52766

МІХАЙЛА ГРАМЫКА

ДЗЬВЕ
ПОЭМЫ

8
52766
Б/А

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА
МЕНСК 1927

21.

Б. 52766

Бел. архив

Ба 52 766

МІХАЙЛА ГРАМЫКА

Handwritten signature

Ба 52 766

~~Р. а. 97.
6001~~

ДЗЬВЕ ПОЭМЫ

Бел. аддзел
1994 г. —

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА
МЕНСК—1927

МІКЯЛА ТРАМКА

20/11/19

ДАВЕ ПОДМЫ

Надрукована ў 2 дзярж. друкарні
БДВ № 298
(у ліку 3000 экз.)
заказ № 407
Галоўлітбел № 23848

20/11/19

25. 0 1. 2009

КРЫЛАН

НАД ХМАРАМІ

1

Па-над стужкай рачок,
Дзе рунее лажок,
Па-над вёскай, над цэглай гудоў-гарадоў—
Так падобны зусім
Да баечных багоў
Хтось ляціць ў паднябесьсі ў няведамы бок...

2

Ён стралою ляціць,
Неяк дзіўна гудзіць,
Ён пануе над логам, над морам—ўладар,
Ў вышыні, як арол,
Як мітычны Ікар,—
Яго шлях—бездарожжа, бязьмежжа блакіць.

3

А пад ім Бабілёны ляжаць—гарады,
 Як стажары гараць
 Ліхтарнямі ўначы;
 Там ніколі ня скажуць людзём: адпачынь,
 Там зьяўляюцца ўсіх
 Ашуканстваў сьяяды.

Праз дымарні плыве, азіраючысь, дым,
 Засьціць сонца гмырак,
 Засьціць неба імглою;
 Ён ахвяраў зямных бяз крыві аналой,
 А той смутак, той дым—
 Як чарнец-пілігрым...

А пад ім распрануліся ніўкі, лясы,
 Ды паўзуць цягнікі,
 Як вужакі паўзуць;
 І ральлі, і пакосаў ляжаць паясы,
 Людцы справы свае
 Павучынай снуюць.

Хто ён там? і куды? і адкуль? і зачым?

Дзе разьбег лятуна
Ён свайго супыніць?

Ці захоча сябе ён зьнізіць, прытуліць,
Гэны новы чарнец,
Воблак-хмар пілігрым?

Ўсё пад ім. А над ім толькі дзеці нябёс,

Толькі сонцы між зор,
Толькі месяца твар,

Толькі волатаў гэных нязьменчывы лёс
Прызнае над сабой
Той лятун-уладар.

І дрыжаць, і гудуць скрыдлы птаха-арла...

Той арол няжывы,
Але быццам жыве;

Хвалі ветру сячэ, то па хвалях плыве,
Яго думка ўгару
Ад зямлі узняла...

Парадзіла яго думка вольных людзей,
 Каму поўзаць даўно
 Паабрыдла ў пылу;
 Яго скрыдлы ствараў не адзін чарадзея,
 Дамагаўся, каб даць
 Сэрца, жыцьце арлу.

І арлы узьняліся над парай раллі,
 І арлы на арлах
 Угару узьвілісь;
 Перад рыцарствам хмар—што нізін каралі?
 Уздымі галаву,
 Каралёк, ды дзівісь!

Так той рыцар лунаў, песьні песьняй паяў.
 Песьні тыя, што чуў
 На зямлі ён калісь;
 Сьпевы жальбы палёў, сьпевы ўсіх кавалёў
 Ў песьню зорных абшар
 Там цудоўна ўплялісь.

Хто там слухаў яго ў адзіноце сьвятой—
 Толькі вецер-падвей,
 Толькі хмарка шпарчэй
 Пранасілася там са сваёю слатой,
 Ды паліў сонца твар,
 Слаў праменьні з вачэй...

І сьпяваў Ёзяслаў,
 І арлом кіраваў,
 Углядаючысь пільна у стэпы, лясы;
 Ён ня голасам пеў,—
 Ён душою хмялеў,
 І ня раз яго вочы дазналісь расы...

ГОРНІЯ СЬПЕВЫ

Ясна ў небе. Вольна ў небе!
 Там душы ня трэба слоў;
 Там на хмарах, па патрэбе,
 Піша сонца псалъм вякоў.

Зоркі плачуць, ці сьмяюцца,
Не адкажа сын зямлі,
Як адвечныя нясуцца
Па бязьберажнай ральлі.

Хто туды падняцца зможа?
Думкай сьмелы і глыбок...
Зорка сыну дапаможа
Заплясьці сабе вянок...

Ўспомніць сьпевы роднай маці,
Як люляла ля грудзёў,
Як наўчала пазнаваці
Гоман лесу і палёў.

Ўспомніць першага каханьня
Веснавы зялёны сьпеў,
Жаль халодны разьвітаньня,
Сьнегавых віхроў павеў...

УСПОМІН

15

Як вярбіны сырой адарваны лісток,
Вецер гоне з галін
Ад радзімых гнязьдзін,—

Так стыхія вайны ад лясістых заток
Аж пагнала у сьвет
Палядына вяршын.

16

Яшчэ вус не прашыб каляровы пакроў,
Яшчэ твар чырванеў,
Калі дзеўчыну страў,
Як прышлося пакінуць заховы бароў,
Вулкі родных сяліб,
Пах зварочаных скіб...

17

Бацька дужы яго дзесь ў акопах, як крот,
Пільнаваў, бараніў
Межы царстваў чужых;
Сьцюжу, слоту знасіў, слухаў выбух грывот,—
Ды ад бойкі аднэй
Век-а-век супачыў...

18

— Дзе-ж ты косткі злажыў? Мо' на глебе
Прусоў?
Можа Нёман, як дзед,
Да сябе прыгарнуў?

Можа Прут ці Дунай Беларусі сыноў,
Як і родных румын,
Ў сваё ўлоньне глынуў?

19

Вобраз родны, стары прад вачыма стаяў,
Вобраз бацькі, што век
Жыў для сына ды з ім,
Што ў апошнюю хвілю яго ўспамінаў,
Бо бяз ласкі грудзей
Жыць прышлося абаім.

20

Бацька рана матулю яго пахаваў
Каля вёскі глухой,
Над Дняпром, над ракой;
Яе сон і спакой белы крыж вартаваў...
Ці струхлеў, ці падгніў—
Сын яго не пазбыў...

21

Ці-ж вартуюць крыжы сон ваякаў-бядот?
Тут касцяк галавы,
Там рукі, там нагі.
Колькі сьнегу, дажджу, сухавеяў, сьпякот
Знаюць косткі палёў,
Знаюць лёс свой благі!

Так пра бацькавы скон разважаў Ізяслаў—
 І хлапчук-сірата,—
 Як малітву тварыў,
 Бо малітвай яшчэ стогны сэрца сьцішаў,
 Бо ён верыў тады
 І малітву любіў.

У чужой старане адзінота-хлапчук
 Сам сябе выхаваў,
 Над сабой працаваў;
 Ён ня ведаў радні настаўленьняў-прынуку,
 З рук гатовых чужых
 Ён навукі ня браў.

Нагляданьне жыцьця школай стала яму,
 Сябрам кніга была,
 Думцы сілу дала;
 Ўдзячным толькі і быў духу волі свайму,
 Што бурліў у крыві,
 Прызываў: ты жыві!

І ён жыў, працаваў, дзе і як давялось:
 То звыкаў кіраваць
 Гаспадарчым канём,
 То любіў з кавалём правіць кола і вось,
 Разьмякчаў, гартаваў
 На кавадле агнём.

Неяк выпала раз Ізяславу лятаць:
 Яго ўзяў за сябра
 Сталы лётчык з сабой.
 З тых часоў палюбілась абшары хапаць,
 Хоць у думках ужо
 Ён лунаў над зямлёй.

З тых часоў палюбіў адзінокую высь;
 Здолеў петлі рабіць,
 То матор затрымаць,
 То кружыць каршуном, ля зямлі берагчысь
 Ды сяброў-лятуноў
 То дзівіць, то пужаць.

Шмат пабачыў згары кругавідаў зямных,
 Рэчак моцны разьбег,
 Вілавацін-вужак.

Гарбавін ланцугі, плямы гушчаў лясных,
 Плямы жоўтых стапоў,
 Дзе палюе кайсак... *)

З высі карты пісаў, за навукай сачыў,
 Ды памылкі яе
 Выпраўляць давялось,

Але бомбы кідаць, хоць вайсковым і быў—
 Хвала зоркам сьвятым!—
 Ня прыдарылась штось!

І брыдота зямлі, ашуканства, спадман
 Неяк вонках прайшлі
 Загартнелай душы,

Хоць часамі сустрэчныя вочы і стан
 Так прынадны былі,
 Так шапталі: грашы!

---

*) Кайсак—казак-стэпняк, вандроўшчык.

Тым хутчэй падымаўся ўгару Ізяслаў,—

Стуль прынады зямлі

Няпрыметны былі.

Вецер, братка яго, кроў студзіць памагаў,

Чыстасьць сэрца маціць,

Чыстасьць думкі крыліць.

Шлі за годам гады, Ізяслаў перарос

Хваляваньня пару,

Захапленьня той чад;

Як над морам Паўночы, ляціць альбатрос,

Над жыцьцём-нябыцьцём

Ён лунаў наўдагад.

Пасьля ночы адной баляваньня сяброў,

Дзе свой келіх віна

І Крылан асушыў,—

Разам з сонцам узьняўся над смуткам палёў.

Там сын скутай зямлі

Сонцу модлы стварыў...

Замест псальмаў старых, ён узяў паспяваць
 Песьні песьняй жывых,
 Кніжку новых часоў.

Мовай роднай яму хтось хацеў перадаць
 Долю ціхіх людзей,
 Долю шумных лясоў...

То ня словы былі, а праменьні ад зор;
 То ня вершы былі,
 А гудзелі званы,
 І гукалі кудысь, і нясьлі прыгавор,
 То, як хвалі крыніц,
 Выбівалісь яны!

І на скрыдлах арла ён пяяў і чытаў,
 Псальмы пеў Ізяслаў,
 Ёх скрозь сьлёзы пяяў,
 Ці лады ён складаў, ці то сьлёзы глытаў...
 Так высока дасюль
 Над зямлёй ня лунаў!

Мова-маці яго загучэла ўгары,
 Калыханка яе
 Заюляла яго.

Паваскросьлі ў душы дні дзяцінай пары,
 Усё жыцьцё праняслось
 Ад маленства свайго

І да роднай зямлі прыцягнуўся Крылан,
 Каб убачыць хутчэй
 Яе ніўкі, бары.

Ледзьве-ледзь аб чужы няпрыветны дзірван
 Не разьбіў ён арла
 І сябе без пары...

ЗВАРОЧАНЬНЕ

Усё бліжэй і бліжэй яго родны загон,
 Во, ўжо Окаўскі бор,
 Во, ўжо стужка Дзясны!

Напружыся, арол, на адзін перагон,
 Каб ля дзеда-Дняпра
 Слухаць гоман лясны!

Во, пад ім на крутых гарбавінах Мсьціслаў,
 І царква і касьцёл,
 Ёх счарнелы купол.
 —Добры дзень, старына!—прывітаў Ізяслаў,
 У захапленні душы
 Кінуў вокам вакол.

Як зірнуць, зеянені узвышшы, лясы,
 Пляма хатак малых,
 Стужка рэчкі, масток...
 Столькі тут захавалася ціхай красы,
 Сам ня ведаў аб ёй
 Гэны дзед-гарадок!

Павучыну сталецьцяў Крылан разгарнуў
 І убачыў унізе
 Барацьбу за мяжы,
 У крывавыя плямы згары ён зірнуў,
 Што лілі з двух бакоў,
 Як садзілі крыжы.

Столькі гэных крыжоў насаджалі цары
 Разам з сілай сваёй
 Павалоскіх татар—
 Крычаў, Быхаў, Мсьціслаў, ды навокал бары—
 Усё палала цяплом,
 Каб угрэўся тут цар.

Мала вёскам памог і Сангушка Раман,
 Што пад Оршу ішоў
 Ад Масквы бараніць:
 Для гістор'і гэрой, быў для вёсак ўсё-ж пан,
 Бо гэрояў яго
 Мусіў сейбіт карміць!

Беларусін хаваўся ад вояў ў лясы,
 Адпакутаваў там,
 Як і продкі даўней.
 Уначы выхадзіў пільнаваць паласы,
 Каб сьлязіны сваёй
 Смак зрабіць саланей.

І прапраўнук тых сьлєз угары разважаў:

„Павучына вякоў—

„Ураджайнасьць быльля!

„Каб іначай гісторык пра вас напісаў,

„Можа меней было-б

„І сягонья гнільля?“

Каб ня тым на галовы вянкi заплятаць,

Хто складаў па сабе

Аж гару чарапоў,

Але тым, хто з паходняй ды з кнiгай шукаць

Людзтву сьвету ішоў

Ад стыхii ахоў.

Ці-ж Сувораў тады, Ганібал, Банапарт,

Ці ваякаў палкі,

Ці цары-каралі,—

Ці-ж хто з іх тэй падзякі вялікай быў варт

Ад спалёных сяліб,

Ад стаптанай ральлі?—

Не, ня ім, але тым, што наўчылі вучыць,
 Як прыроду кахаць,
 Як братаў шанаваць.

Не, ня ім, але тым, што наўчылі лячыць
 Ды мікробаў крыві
 Барацьбу назіраць.

А падзяка таму, хто скруціў Пяруна
 Ды хто пару, агонь,
 Як у колы, запрог,
 Каб хадзіла шпарчэй па палёх барана,
 Каб глыбей у зямлю
 Зарываўся нарог!

А падзяка таму, хто на горы зышоў,
 Пад уладу машын
 Хто паветра аддаў;
 Канцавосьсе зямлі хто адважна знайшоў,
 Хто на выдмах пустынь
 Для навукі блукаў!

НА РОДНАЙ ЗЯМЛІ

52

І спыніўся блакітных пустынь бядуін
За старым за Дняпром,
Над адхоным пяском,
Там, дзе хвоя вартуе падмуркі руін,
Дзе капліца як сьпіць,
Побач з ліпай радком.

53

Ён угледзіў з высі і прызнаў гэны кут,
Дзе у жыцьце прышоў,
Дзе дзяцінства правёў.
Тут і маці яго ўжо пазбылась пакут...
Ці стаць яе крыж
Сярод простых крыжоў?

54

Дык хутчэй-жа, хутчэй прыгарні да грудзей,
Бераг роднай ракі,
Лягуна-Крылана!
Каб на гоні дзядоў стаў на ногі мацней,
Дзе за дзедам яго
Ішла ўсьлед барана!

О, пяскі, залатыя худыя пяскі!—
 Хай ліюцца дажджы,
 Хай сачацца сьнягі,
 Усё праходзіць скрозь вас да падземнай ракі,
 Ці даведаўся хто
 Пра яе берагі?

У нетрах вашых пяшчын б'е жывіца вады,
 Яна выйдзе калісь
 І крыніцай заб'е.
 Хтось прагоніць смагу, хтось нап'ецца тады
 І паставіць там крыж,
 І сьвятой назаве!

О, пяскі, залатыя Дняпроўя пяскі!
 Колькі поту ужо
 Пралілося скрозь вас,
 А ці выйдзе калі плынь магутнай ракі,
 Каб жывіцай жыцьця
 Адрадзіцца ураз?

Ўжо арол на пяску. На зямлі і Крылан
 Сярод родных сяян,
 Што ад вёскі бягуць.
 Ізяслаў на зямлі.—Паздароў, акіяні!—
 Небасхіл-акіяні!
 „Добры дзень, цывярдэнь-пуць!“

Падбягаюць хлапцы і дзядзькоў чарада,
 Сыплюць словы яму:
 „Хто такі ды аткуль?
 „Ці спыніўся саўсім, ці сьпяшае куды?“
 Тых цікавіць мотор,
 Тыя шчупаюць руль.

І адказы дае хмараў госьць—Ізяслаў:
 Імя бацькі назваў,
 Імя маці свае.
 Сівы дзедз тады свайго ўнука прызнаў
 І вітае яго
 Ён старэчай сьлязой:

— Дачакаўся стары свайго ўнука такі!
 Ты-ж—сыночак яе,
 Мае роднай дачкі!
 Вунь, на могілкі глянь, ў гэты бок ад рукі:
 На падгорку ракі
 Ўсё крыжы, ўсё мае!

— І дзядзькі там твае: і Андрэй і Антось,
 Там бабуня твая,
 Там і маці ляжыць.
 Каб-жа ёй на цябе хоць зірнуць давялось!
 Але не, аніяк—
 Дваццаць год ужо сьпіць!—

Дзедзід простага слоў ня ўтрымаў Ізяслаў:
 Крыга сэрца яго,
 Як паводкай, пайшла.
 На старых на плячо, як малы, ён рыдаў,
 А наўкол ад яго
 Вёска гоман вяла...

Маладзіцы сьлязу выціралі хутчэй;
 Ад табакі дзядзькоў,
 Як з асеці, дало.

Аганёк прабягаў ад дзявочых вачэй,
 Але разам усё
 Падалось на сяло...

Дзень мінуў, першы дзень сярод гоману слоў,
 У паветры тых слоў,
 Што хавалісь вякі,
 Сярод мовы тае, што усіх, як братоў,
 Абзывае яна,
 Што куюць веснякі.

„Дык ты, братка, ўвесь час аж пад хмары сігаў!
 „А ці-ж лёгка там плысьць?
 „Ці ня млее душа?“
 Амаль кожны пытаў і адказу чакаў.
 „Там, брат, шляхаў няма,
 „Альбо ўсюдых саша“.

Хутка з гутаркай тэй звыкся братка Крылан,
 Ён машыну злажыў
 У кагось пад павець,—
 Да пары, пакуль зноў дух блуканья—шата—
 Ад цвярдэні зямлі
 Зноў да хмар ня гукнець...

А пакуль, ён любіў гэту маці цвярдэнь,
 Гэту вулку сяліб,
 Гэту хатку, што грыб;
 Але болей любіў рэчкі роднае плынь,
 Плюскат срэбны яе,
 Вольнаселішча рыб.

На прасторы лугоў ён любіў паглядзець,
 Што за рэчкай ляглі,
 За сялібай крыжоў.
 Тут на наспах старых ён любіў пасядзець,
 Дзе матулі сваёй,
 Крыж пахілы знайшоў.

Зьелі хварбу дажджы, зьелі наспу яны,
 Толькі вобраз жывы,
 Як сьвяты тут стаяў.

Ўспомніў вочкі яе, валасок альняны...
 І рабіўся дзіцём,
 Яе ласкі чакаў...

Ўсё бяжыць ды бяжыць сівавусы Дняпро,
 Праз вякі ён бяжыць,
 Праз лясы і лагі,

А бяжыць аж туды, за казацкі парог,
 Аж пакуль ня міне
 Ён свае берагі.

Там дзядуню-Дняпро ўлоньне мора глыне,
 Там дзядуня-Крывіч
 Распране свой паяс,

Горкіх хваляў глыне, ды на іх і засьне
 Пад Палуднем сьпякот
 На нязьлічаны час.

Ўжо дажджом на мяжы беларускай зямлі
 Не пральлецца дзядок
 Каля Клёцаўскі хат;
 Адрадзіцца ізноў ад бальтыцкай ральлі,
 Дзе сястрыцу Дзьвіну
 З Рыгай сватае брат.

Наравіста сястра у затоку плыве
 Праз Рубу, Капачы
 Перакорыш-парог..
 Давялося цяпер Рагвалода ўдаве
 Зноў заставы трымаць
 Чужаземных дарог!

І прад вокам таго, хто над рэчкай сядзеў,
 Ўсёй мінуўшчыны твар,
 Як у люстры, паўстаў.
 Як-бы з люстра-Дняпра шлях варагаў глядзе
 Нечы голас глухі
 Ізяслава гукаў.

Ён гукаў заглянуць пад прысады вякоў,
 Дзе зацішша, ды цень,
 Дзе спачыла жыцьцё.

Скамянела даўно там змаганьне князёў:
 Там і бойкі, і сойм—
 Успамін, забыцьцё!

І цякуць у гісторыю год і вякі...

Нібы сетка-рачок

У затоку глыбінь;

Нібы жылы нутра, цеплаты касьнякі,

Што у сэрца нясуць

Хваляваньні крывін.

Так раўняў Ёзяслаў формы зьяваў зямных,

Плыні думак сваіх

Ён з прыродай раўняў.

Плыні думак цяклі, як з крыніц тых жывых,

У затоку душы,

Дзе нябыт іх чакаў...

МІЖ ВАСІЛЬКОЎ

79

Ці-ж у смутку сядзець прызяміўся Крылан?

Ён ідзе працаваць:

Ён наўчыўся араць

Ды з касой абхадзіць зеляніну-дыван,

Каб за ёю усьлед

Не забыцца сьпяваць.

80

Ён ідзе працаваць на гарод і на млын,

І дае там прыклад

Згартаванай рукі;

Крылана не спазнае у ім селянін:

Сярод іх ён увесь,

Як усе веснякі.

81

Толькі вочы яго крыху болей гараць

І нясуць аганькі

Зоразнаўчых глыбінь.

Прыглядзецца — дык сына блуканья спазнаць

Па задумы сьлядох

Ценьватых маршчын...

Апрануцца любіў ён у колер сьнягоў,
 Ды каб вузкі паяс
 Чырванеў пасярод;
 А свой твар аддаваў пацалункам вятроў,
 Калі ставіў снапы
 На сухі азярод.

І тады ад яго васільковы шоў пах,
 Бо ён хрэсьнікам быў
 Аржаных каласкоў;
 І такую ён моц спачуваў у нагах,
 Нібы ўрос у зямлю
 Каранямі вякоў!

А навокал яго плюскаў водгульлем сьмех,
 Шчокат тых галасоў,
 Што як птушкі пяюць...
 Ці-ж усход прывітаць шчакатухам тым грэх?
 Ці-ж ад кветак ліпца
 Вонках пчолкі лятуць?

Б'е жыцьцё у вачох, б'е жыцьцё у грудзёх,
 У вачох—зараніц,
 У грудзёх, як з крыніц.

Ці то копны складаць, ці раскідываць стог—
 Сьмеху хопіць на ўсіх—
 На дзяўчат, маладзіц.

А на іх хараство Ёзяслаў пазіраў,
 Як на хвалю ракі,
 На галінкі бяроз;

Не драпежную страву у іх смакаваў,
 Ня пужаў ён ваўком
 Статак сарначак-коз.

Як мастак, ён глядзеў на дзявочу касу,
 Ці як братка глядзіць
 На сястрычак сваіх,

Калі з песьняй канчалі сваю паласу,
 А той сьпеўнік жальбы
 Як прасіўся за іх.

Ізяслаў падышсў, як раўня, да дзяўчат;
 Яго жарты ніяк
 Ня будзілі самца;
 Жартаваў-працаваў паміж хустачак—брат,
 Прызвычаў саміх
 Так глядзець на хлапца.

— А паглянь-ка сюды, вунь ідзе наш Крылан!
 Нешта цягне ў руцэ...
 — Ці-ж ня бачыш: то сьцяг!
 — А за ім-жа, сястрычкі, Грыгорка ды Ян!
 — Кіньма, дзеўкі, сярпы,
 Бо дажынкаў працяг!

Гуртаваўся тады моцны моладзі хор,
 Вёсак некалькі тут
 Пасхадзілася ўраз;
 Ладзіў іх галасы доўгім водгульлем бор,
 Ды жніўё навакол
 Їм давала адказ.

І нясуцца-гучаць сьпевы новых сярпоў,
 На нядолю-бяду
 Сумаванья няма!

Ўжо даволі сярпы пазразалі снапоў,
 Ўжо ідзе, ўжо гудзе
 Сіла—Моладзь Сама!

Хто-ж ім словы даваў, хто-ж ім словы складаў?
 І бяда, і прыгон,
 І жаданьне жыцьця.

Песьняроў-дудароў голас моцны наддаў;
 Ад спрадвечнага сну
 Даў жывога піцьця!

Песьняроў расьсьпяваць сам вучыўся Крылан,
 Часам песьні і сам
 Ён для вёскі тварыў.

Моладзь хутка за ім прызвычаіла стан
 Песьняра-вадыра
 Гэтых вулак і ніў.

Вольны сьцяг у руцэ, а за сьцягам снапы,
 Між снапоў, як квятнік,
 Шэраг жвавых дзяўчат,
 То-ж дажынкi ідуць ад капы да капы,
 Не спазнаць у вачох
 Дзедаў-хлопаў ўнучат!

Вочкі большасьці з іх—колер іхніх нябёс,
 Хоць ня мала такіх,
 Нібы поўдзень іх ксьціў;
 Шмат каторы з хлапцоў тут знаходзіў сво й лёс—
 То чакаў-пагражаў,
 То цягнеў, то прасіў.

Вось запаліцца твар, як маланкі стажар,
 Але ў вочках лядок,
 Як над вірам масток.
 Колькі-ж гэты лядок патрабуе ахвяр,
 Калі гляне дзяцюк
 Праз лядок у стажар!

— Кривічанка, дачка гэных хвойных бароў!
 У цябе і Літва
 Захавалась ў вачох;
 Праз пражылкі твае часам ляская кроў
 Загульліць, дадушы,
 Як на тых берагох!

— У каханні тваім украінку спазнаць,
 Як маскоўскі дагляд
 Ты частуеш гасьця;
 А як здольна пяць, а як здольна скакаць,
 Не пазбыцца цябе
 Аж да скону жыцця!

Так казаў той Крылан і падтрымліваў сьцяг.
 Ён уперад глядзеў,
 Але бачыў наўкол.
 Калі песьня ня йшла, ён даваў ёй працяг
 І дажынкі нясьлісь,
 Ён адказываў дол.

ДАЖЫНКАВЫЯ СЬПЕВЫ

(З народных)

100

Ой мы жалі, жалі!
Бабу павязалі
Хусткаю чырвонай,
З васількоў каронай!
Ой мы жалі, жалі!
Снопік прыкрашалі
Ў белую кашулю,
Нашую бабулю...

* * *

Пойдзем, дзеўкі, ў вёску
Даплятаці коскі!
Кіньма нашу ніўку,
А на ніўцы грыўку...

* * *

Гэта-ж козьзя барада,
А ўся мёдам уліта,
А ўся шоўкам увіта!
Ты-ж, дзяўчынка, не ляжы!
Ты бародачку вяжы!..

А ты, козьле, уцякай!
Рожкі ў грыўку захавай!

* * *

Жытца, жытца, йдзі дадому!
Вечар добры, палявому!
Жнейкі літасьці ня маюць,
Мяне, жытца, падсякаюць...
Я-ж у полі настаялася
Долі жніва дачакалася.
Жыта жалі незьмярона,
Копы клалі нязьлічона.
Часты-густы зоркі ў небе,
Часьцей-гусцей колас ў глебе;
Выйдзі, вёска, дружнаю,
Прымі вянкi з калінаю!
А для нашай працы-славы
Засьцілайце сталы-лавы,
Ды выходзьце на ганочак
Залаты спаткаць вяночак!
Хадзі, раю, раю, ў хатку!
Ў нашай хатцы ўсё ў парадку.
Ты-ж—пан нівак, жоўты раю,
Дык адведай караваю!..

Сьпевы жніўных пяшчот, што ідуць з глыбіні
 Працавітых грудзей
 Ад арыійскіх часоў
 Праз народы, які, — ня спынуцца ані:
 Беларуса душа
 Ём зрабіла пакроў!

Перамёрлі багі—нарадзілісь багі,
 Але воблік старых
 Аж дагэтуль жыве.
 Хай бясьсільны яны, хай ня маюць вагі,
 Але слава аб іх
 Сярод песьні плыве.

Праз дажынкавы лад гэтых белых русін
 Трагэдыйны казёл,
 Нібы фаўн, прабяжыць.
 Адысэя уся як паўстане з руін:
 Тым вясёлым багом
 Мусіць хочацца жыць!

І вядзе гэты сьпеў у паганства вякі,
 Калі воды, лясы
 Мелі душы свае;

Карані тых часоў і дасюль глыбакі,
 Бо й навука аб тым
 Свой пагляд дадае...

Сьвечак новых агні запалілі людзём,
 Катахізісы слоў
 Вынасілі да іх.

Але вечны Пярун біў па догмах у гром,
 Мусіць радасьць сьпяваць
 Памагутней за кніг!

Вось дажынкі прайшлі, як усё на зямлі.
 За сьпякотай—дажджы,
 За дажджамі—сьнягі;

Зноў дзяўчынкі-вясны сьвежы сьлед па ральлі,
 Зноў са сьмехам яна
 Расквячае лагі...

Сонцабога дзіцё, кругам скончыўся год,

І Крылан-Ізяслаў

Шмат прадумаў, пражыў.

І душа перайшла, як і сонца, зварот,

А пад вокам цянёк

Той зварот палажыў.

КАЛЯ ДЗЕТАК

Ўсё па вёсках ён жыў. Ўвосень дзеткам чытаў,

З імі ўзімку гуляў

Па лясох, па сьнягох.

Гэты жавы народ Ізяслава ўжо знаў,

Як і ён пазнаваў

Тых сяброў па вачох...

— Дзядзька Слава, чаму ўвосень жоўкне лісток?

— А чаму дзень-у-дзень

Неба плача-дажджыць?

— А ці ёсьць паміж зор, нібы рай той—куток?

— А навошта ён нам?

І гурточак маўчыць.

Запитаньні ішли, нібы сквіл птушанят,
 Нібы дзюбка-раты
 Ёжо чакалі яды.

І давай ім адказ, ці ты рад, ці ня рад,
 Але страву ў раток
 Ём давай заўсягды!

Педагогам ня быў, але дзетак любіў,
 Як вясёлку-зару,
 Як маёвую рунь.

Ці-ж ня зерні яны перавораных ніў?
 Ці-ж ня б'ецца жыцьцё
 У гэтых вочках угрунь?

І адказы даваў Ёзяслаў, як умеў;
 У чым праконаны быў, —
 Ад малых не хаваў;

Што у кнігах знайшоў, ці што вецер напеў,
 Калі там, угары,
 Сам пытаньні даваў.

СПАТКАНЬНЕ

113

Каля вёскі аднэй быў маёнтак стары.

З каралеўскіх часоў

Там сядзелі паны.

Дачакалісь яны бураломнай пары,—

А цяпер там сядзяць

Пераменаў сыны.

114

Дзе-ж паны?—Той забіт, як звычайны жаўнер,

Той на Віслу уцёк,

Той на поўдзень пайшоў.

Хто застаўся,—гарцуе на новы манер,

Пахаваўшы папер

І гэрбы каралёў.

115

Падышла ўжо саха аж пад сад, пад гару;

Ўсе капцы, ўсе мяжы

Перарэзаў парог.

Без паноў хтось пануе на панскім двары

І ануча, як бот,

Перайшла праз парог.

Ваяводам старым прытуліўся той дом;
 Сумна дзіры глядзяць
 Абмярцьвелых вакон.

Мусіць суджаны ён гістарычным судом
 Адзіотна спаткаць
 Сваю сьмерць праз балькон.

Чу, здаецца на стайні капытамі б'юць
 І засовы пяюць
 І стаеньнікі ржуць...

То памылка! Прысады маўчаць, ды маўчаць—
 То бялізну на рэчцы
 У пранікі б'юць.

Хто стаіць пад вакном? Гэта ты, аканом?
 Ну, як справы твае?
 Малатаркі гудуць!

Што маўчыць? Хто-ж цяпер там кіруе гумном?—
 Ён маўчыць. Гэта куст.
 То-ж вятры гэтак дзьмуць!

Часам, кінуўшы ўсіх, бо самоту любіў,
 Забіраўся сюды
 Пачытаць Ёзяслаў;

Што ні кут,—задумленьня хтось нітку тут віў,
 Нейкі дух-дамавік
 Чалавека чакаў.

Сумна ліпы шумяць. Нешта бэлькі трашчаць.
 Недзе скрыпнуў паркет.
 Б'ецца ў шыбіну птах.

Азірнуўся—зноў ціха. Паркеты маўчаць..
 Між калёнаў сачыць
 Поўднем бэзавы пах...

Зноў ён кніжку бярэ, вершы поўныя п'е,
 І за імі ляціць
 Зноў на скрыдлах арла.

Але зноў хтось гукнуў. Ці то пчолка гула?
 Раптам вочы падняў
 І убачыў... Яе!

Між колёнаў, як здань, але ў хварбах быцьця,

Нібы Ляля-вясна,

Незнаёмка стаіць.

Як дзяўчынка, хавае жаданьне жыцьця,

Але ў вочы яму,

Счырванеўшы, глядзіць.

— Прабачайце... я тут... я заўсёды сама...

Гэты сумны куток...

Тут успомін жыве...

— Прабачайце, залішнія словы—дарма!

Ї чароўная здань

Ад балькону пыве...

Їзяслаў ачуняў, калі хруснуў пясок

Пад прысадзілі ліп

За пахучым кустом.

Усьміхнуўся яму галубы паясок.

Але раптам ажыў

Гэты сад, гэты дом.

Ён угрунь за Вясной аж да люстра вады,
 А насустрач кусты
 Пахам бэзавым кпяць.

Ня шукай,—гэта здань! Ты вярніся сюды!
 Навучыся ізноў
 Адзіноту вітаць!

Але не, не згарнуцца пялёстачкам зноў,
 Калі глянуць на іх
 У свой час касьнікі!

Але не, не згасіць запалёную кроў,
 Калі зелья дала
 Чараўніца з рукі!

ШУКАНЬНЕ

І пачаў ён шукаць, і пачаў ён пытаць.
 Зноў рыхтуе Крылан
 Сваяго Крылана,

Каб шырэй, каб вышэй кругавіды заняць.
 Мо' убачыць яго
 Калі-небудзь Яна!

І даведаўся ён, што дзяўчына адна
 Прыхадзіла калісь
 Панскі дом маляваць.

І празваў пра сябе ён маляршу—Вясна.
 Зноў пачаў ён гарэць,
 Зноў пачаў ён лятаць.

Як праз студню вада сьвідраваньнем заб'е,
 Так спатканьне Вясны
 Моцы творчай дала.

І запеў Ізяслаў першы раз пра Яе
 І ад воблак, ад хмар
 Тая песьня гула.

А яму ў вышыні неяк стала цяплей;
 Ён знаходзіў агонь,
 Бо Васьнянку шукаў.

пайшлі гаманіць пра яго між людзей,
 А ён верыў ў свой лёс
 І спатканьня чакаў.

Адгукнулася здань на прызыўны той сьпеў:

Закаханай душой

Адгукнулася яму.

Багацьцём, пышнацьветам адроджаных дрэў

Крылану, Крылану

Адказала свайму!

Ня прызналася, не! Але хварбам жывым

На малюнках аб ім

Загадала казаць,—

Між чарніц не схавацца сунічкам лясным;

Між бялюткіх гусынь—

А лябёдку спазнаць!

Заспыніўся Крылан на аднэй між карцін,

Калі шэрагі іх

Ён па мурах глядзеў.

Ён па залях праходзіў ўжо колькі гадзін,

Бо да места затым

Ізяслаў прыляцеў.

Вось карціна яе: паміж ліпамі дом,
 У вакне, у цяні
 Хтось задумны стаіць.

Як у казцы, ўсё сьпіць счараваным тым сном,
 Толькі воблік жывы
 Між калёнаў ня сьпіць.

Адбудзіць гэны сад падышоў паясок,
 Галубы паясок,
 Што ля ножак блукаў.

І ажыў гэны дом, і на сьцежцы пясок;
 І той воблік ў вакне
 Ада сну ажываў.

А ўгары заспыніўся арол у небясах;
 На той сад пазіраў
 З вышыні галубой,

Як чакаў ён туды счараваных тых двох
 І гукаў іх туды
 Паляцець за сабой...

Хто-ж вясьнянка-маляр? Зваў і клікаў, блукаў
 Нехта кажа: спаткаў
 Ён яе над Дзвіной,
 А другі, што над Нёмнам яе сустракаў.
 Але зноў тая здань
 За прасторам-сцяной.

І умовы пайшлі між Вяснянкай ды ім:
 Яна твораць з душы
 Шэраг новых карцін.
 Новы сьпеў ён дае. І цяплей абаім.
 Так князеўны шукаў
 Аблакоў паладзін.

Ад каханья таго цэлы край як ажыў.
 Песьні новыя йшлі—
 Мовы роднай сыны;
 А ў малюнках жывых кожны кут варажыў,
 Кожны крыжык стары
 Бачыў новыя сны.

Усю краіну сваю нагледаў Ізяслаў:
 Па Надзвіньню гудзеў,
 Над Бярозай блукаў,
 Гэродоту з Палесься вітаньні ён слаў;
 Ён па хвалях ляцеў,
 І ён хвалі шукаў.

Колькі часу прайшло? Хай падлічаць калі.
 Хто надхнёньнем жыве,
 Таму дзень, як і год.
 Не чакаюць нядзелі зярняты ральлі...
 Як сталецьце жыве
 Матылькоў карагод!

С Я Б Р А

Каля дому таго раз заснуў Ізяслаў,
 Калі раптам яго
 Моцны гук прабудзіў.
 Чалавек незнаёмы за ліпай рыдаў,
 А пад ліпай чарнеў
 Рэвольвэр і курэў.

- „Хто ты, братка, скажы? І хто я для цябе?
 „Мусіць скрыўдзіў душу,
 „Калі з помстай прышоў?
 — „Я знаёмства з табой захацеў праз яе,
 „Але цяжкі сьвінец
 „Міма сябра прайшоў!“

- „Прызвычаіўся я, што я ў сэрцы—арлом,
 „Над прасторай-душой
 „Валадарыў адзін.
 — „А цяпер занясло сад каханы пяском.
 „Як пустыня ён стаў,
 „А я сам—бядуін!“

- „О, браток, навучыся ў пустыні блукаць!
 „Можа выдмы пустынь
 „І дадуць супакой.
 — „І пачнем мы з табой пальмы разам шукаць,
 „Бо атручаны мы
 „Мусіць тэй-жа рукой!

- „Паглядзі,—зараз сонца ласкае язьмен,
 „Праз гадзіну на бэз
 „Упадуць касьнікі,
 — „А ці-ж выпадзе ім зазлаваць з перамен,
 „Калі заўтра з цяпла
 „Ажывуць васількі?“

І той госьць зразумеў, што дарэмна страляў,
 Што убачыў яе
 Ёзяслаў толькі раз;
 Што як думку сваю, так Крылан той кахаў,
 І нянавісьці дух
 Ё смутным сэрцы загас.

І руку Ёзяславу Антоні падаў,
 Яны вышлі удвох
 З-пад цяністых прысад.
 Голас скаргі яшчэ ціха ў сэрцы рыдаў,
 Але ў вочы глядзеў
 Ёзяславу, як брат...

Сьсябравалісь яны з тых часоў па-жывот,
 Хоць і кожны сваім
 Ўласным шляхам ішоў...

Антоні глядзеў на сяброўскі палёт,
 Сам-жа справы зямлі,
 Разважаючы, вёў.

А калі на зямлі Ёзяслаў, то з сябром
 Ён дзяліўся усім,
 Што у думках гуло.

Ці часамі з душы грухацела, як гром,
 Або сьлізка, як твань,
 Ціхай рэчкай плыло.

Будаваўся тады ў гэтых гутарках плян,
 Як навукаю жыць,
 Як дабро засяваць,

Як падняць, пад'араць гэты родны дзірван,
 Прызвычаць людзей
 Сабе долю кавачь.

Бо навокал было яшчэ шмат цемнаты:

Або зьвер пазіраў,

Або сон агартаў.

Сам сьляпы, яшчэ кпіў хтось з чужой сьлепаты,

А другі з сьлепаты

Для сябе карыстаў...

ПАЦАЛУНАК

Чаго доўга чакаў, то стыхійна прышло,

Ўжо бліжэй сваю здань

Распазнаць давялось.

Як паводка крыві, тое шчасьце прайшло,

Нібы сонца само

З жарам сэрца спялось.

Ён зьнізіўся тады ля палянкі лясной,

Там, дзе Слуцкі бугор

У Палесьсе глядзеў.

А яна йшла каня напайць нізіной,

Бо насіў конь яе

Па дарогах, як леў.

І сустрэлісь яны. І спазналісь яны,
Пабялелі, як сьнег,
І стаялі бяз слоў.

Піў са Случы ваду яе конь вараны,
А машыны мотор
Як прынік да лугоў.

І спазналісь яны, бо ўжо ліпень стаяў,
Бо вяснянкі даўно
Адгучэлі кругом,
Бо над рэчкаю бор сьпэвы поўдня паяў,
Бо ў палёх каласы
Наліліся зярном...

І пабраліся тут і пайшлі пад вянец,—
Пад смалісты вянец,
На імшарны дыван.
Ім прызначыў пасаг бор—сівы іх айцец.
Запякаў каравай
Грэцкі радасны Пан...

Сам Ярыла прышоў частаваць іх віном,
 Ды Купала сама
 Віншавала дзяток.
 Ад вачэй да вачэй бег агонь Пяруном;
 Спазнаваліся тут
 З васільком матылёк.

А над імі вісеў хвойным пахам палог;
 Над палогам гарэў
 Склеп празрыстых нябёс;
 Па мурожнай траве бег шчаслівы спалох;
 Па травінках цяклі
 Хвалі шоўкавых кос.

У злучэньні вачэй пацалунак замёр,
 У злучэньні вачэй
 Адгукнулісь вякі.
 І вульканаў агонь, і правальлі між гор,
 І задумнасьць вазёр,
 І рашучасьць ракі!

Ад пачатку жыцця пацалунак драмаў,
 Каб у лесе тады
 Прабудзіцца зусім.
 Ён аб гэтым у вочках яе прачытаў.
 Так адвечны закон
 Прысудзіў абаім...

— Дзе я, дзе я?
 Запыталася.
 — Фея, Фея
 Тут была!
 Усьміхалась, адбівалася
 Зноў у мора паплыла...

* * *

Зноў глядзеў Крылан у вочкі,
 Зноў, як мора, бор шумеў.
 „Васілёчкі, вугалёчкі!“ —
 Распазнаць ён ня умеў!

* * *

Ды навошта знаць сягонья
Колер хвалі у ваччу?
Чырвань—майскае улоньне,
Іншы колер—уначчу...

* * *

Углядзіся ў колер мора,
Як па хвалях ён плыве,
Колер ветру, ці прастору,
Ён жыве, і ня жыве!

* * *

Колер вочак не спазнаеш,—
Ён мяняецца ўвесь час,
Калі вочкі ты кахаеш,
Вугалёк пакуль ня згас!

* * *

Дрэмле саколiк у сьне,
Досыць, саколка, каханья!
Сьні, ненаглядка, мяне,
Сьні пацалунак спатканья!

Сядзеш ты зноў на каня,
Пусьціш угрунь варанога,
Зноў да Вялікага дня,
Зноў да спатканьня сьвятога!

ХВОЙНЫЯ НАПЕВЫ:

Хвоі магутныя

Вабяць удзень,

Еліны смутныя

Цягнуць у цень...

Сьцежкі наўкольныя,

Папараць, мох;

Сховы ігольныя,

Схованы бог!

Царства чароўнае,

Думак чарод.

Мова бязмоўная

З году у год;

Збожжа нясейнае,

Волатаў шэпт;

Ласка надзейная

Дзедавы лепт!

* * *

Хадзі сюды, хадзі

Ў гэны кут хваёвы!

Паслухай, прабудзі
Той сьпеў адвечна новы!
Той сьпеў з глухіх вякоў,
Нячулых чалавекам,
Жыцьця святы намоў
Падслухай, няумека!
Той голас зразумей,
Што кожная галінка
Ад шчырасьці грудзей
Дае у пушчу-скрынку!
Зьдзяцінься, пагадай
Па водгульлі зязюлі,
Няўхільна наглядай
За ўзьлётам птаха-кулі!
Паглянь, як дзятлаў дзюб
За смоўжам смачна смыча.
Пугач засеў на дуб,
І дню сканаці зычыць...
Па каранёх глушы,
Як гандляры, салдаты,
Вандруюць мурашы,
Штодзеннасьцю заняты;
Багата тут жыцьця,
І працы, і каханьня,

І крыкаў забіцьця,
І сьмертнага спатканьня!

* * *

— Уду-ду! Уду-ду!
Я тут пан, я тут пан!
— Счараваў на бяду
Мяне мшарны дзірван...
Закахаў, закахаў
Гэты смутак ігліні!
Я блукаў, я блукаў
Сярод зельля хваіні...
Я знайшоў, я знайшоў
Гэты дзедавы кут!
Ля смалістых грудзёў
Я пазбыўся пакут!
— Гамані, гамані
Нада мной, для мяне!
Смутак дум разгані,
Не клянучь хай мяне!
— Калышы, калышы,
Паглядзі, я дзіцё!
Сярод пушчы глушы
Мне ня здрадзіць жыцьцё!

— Хто я быў? Хто я тут?

— Уду-ду—уду-ду!

Гэты бор, гэты кут

Счараваў на бяду!

163

І прачнулісь яны, разьвіталісь яны,

Каб на век захаваць

Пацалунак душы...

Бо абое былі над сабой паны!

Ці пабачыць іх зноў

Той куточак глушы?

164

Разьяцеліся зноў, захаваўшы ўспамін,

І свабоду сваю,

І душы чыстату.

Той успомін стаў жыць паміж імі, як сын.

Так мінулі яны

Будніх дзён маркату.

Д А Р У Й!

165

У надвор'і стаяў, як чарнец, лістапад,

Але зранку пайшоў

Першавесьнікам сьнег.

Пасьвятлелі і змоўклі прасекі прысад,
Прыпыніла рака
Свой халодны разьбег.

166

Сёньня зранку было неяк сумна ўвесь дзень;
Як на вырай, нясьлісь
Успаміны яе.

Хтось за ёю хадзіў, даражэнькі, як цень,
І гукаў паляцець,
Браў на скрыдлы свае.

167

Склаўшы хварбы, альбом, яна вышла зірнуць
На сузор'і агнёў,
На малочны той шлях.

Ёй прышлося знаёмы палац абагнуць,—
І на сэрца упаў
Прадчуваньня зноў жах.

168

І пачулася ёй, што машына гудзіць:

Так, з палудня ішоў
Той знаёмы ёй гук.

Так, то рыцар-Крылан да Саколкі ляціць.

Ці пропалер гудзе?
Ці ад сэрца той стук?

169

Толькі што-ж гэта, што? мэтэор ці болід?

Ці то ў небе стажар?
Ці то ў небе пажар?

Мо' камэта хвастом так сьвятліць кругавід?—

Не... Ляцеў да яе
І згарэў Уладар!

170

І бягуць на пажар, дзе Ікар той упаў;

Ўсе сяяне бягуць
З роднай вёскі яго.

Але дзе-ж той Крылан? Дзе іх брат Ізяслаў?

Вецер вольны разьдзьмуў
Попел брата свайго!

171

Запаліўся з чаго? Хто дазнаецца тут?!

Там два сэрцы было:
У яго ды арла.

Дык якое наперш свой апошні салют

Адаслала зямлі?..
Тайна ночы была...

Птах той хутка згареў. Пасхадзіўся народ.
 Тут Антоні стаяў,
 І Прадслава, як здань,
 Як падмесячны цень, без сьвязінных маркот,
 Усё глядзела ўгару,
 Хоць там цёмна, як твань.

І Антоні сабраў попел скрыдлаў арла,
 І заместа труны
 Ён насыпаў урну,
 І паставіў яе там, дзе рэчка гула,
 На магільны курган,
 Паміж крыжаў—адну!..

Прыхадзіла Прадслава сюды сумаваць.
 Тут шукаў і Крылан
 Над Дняпром забыцьця..
 Што рабіць—ці гукаць? ці яго ўспамінаць?
 Ці пад сэрцам пачуць
 Дамаганьні жыцьця?..

СЪПЕВЫ МОГІЛАК

175

Шэпча з лістам вецярочак...
Сьпі, саколік, сьпі, сыночак!
Я з табою, маці я—
Глеба родная зямля!

* * *

Над табою сьпяць бярозкі,
Сыплюць лісьцем. Гэта-ж сьлёзкі!
Чуеш: ціхі, сумны звон?—
Сьні, саколік, новы сон.

* * *

Нехта ціхі сумна плача,
Бо жывы яшчэ, бядача.
Ты-ж, шчасьлівы, адпачынь—
Чуеш бомы: дзілінь-дзіны!
Гэта енчыць там капліца—
Ці сястрыца, ці ўдавіца...
Але сьпяць наўкол крыжы.
Сьні, сыночак, варажы!

Сьні ўсё тое, чым жылося,
Што зрабіць не давялося!
Пяруны, сьні, ды агні!
Кветкі маю вечна сьні!
Над табою коўдрай глеба,
А над ёй куполы неба.
Ў глебе збожжа карані,
Ў небе зорныя агні.

* * *

За крыжамі шнур з-пад грэчкі,
Пад крыжамі плюскат рэчкі,
Плюскат роднае вады,
Што забылась пра гады.

* * *

Зьліўся з ёю, зьліўся з ветрам!
Перадайся грунтам-нетрам!
Сокам выйдзі у сьцябло,
Каб ня сохла, а цвіло!

* * *

Часам неба засьцяць хмары,
Людцаў мучаць думкі-мары,

Ноччу носіцца кажан,
Ў неба просіцца Крылан.
Час мінае, слабнуць крылы.
Сеў саколік ля магілы,
Сеў на крыжык адначыць,
Вёска могілак маўчыць...
Байкі бае вецярочак,
Сыпле жоўкленькі лісточак.
Сьпі, саколік! Гэта я—
Глеба, родная зямля!

ЛЯСЬНІЧАНКА

ПЕСЬНЯ 1-я

Над Нёманам, рэчкай вядомай,
Што поіць Кляйпэду Літвы,
Дагэтуль вайсковыя громы
Сярдуюць на сон баравы.

І шэрыя жэрлы гарматаў
Пільнуюць і Захад і Ўсход,
Ня мае спакою араты
Над Нёмнам, ці першы-то год!

Сядзібы прымусіў пакінуць
Падужаны царскі казак:
„Вам лепей за Волгай загінуць,
„Каб ў войска ня ўзяў вас прусак!“

І костачак бежанскіх соткі
Убачыў і стэп і Урал.
І гінулі дзеці, малодкі:
Слаў Нёман сыноў за Байкал...

Каб скончыць і бойкі і спрэчкі,
Паўсталі працоўных рады,
Крывёю заплямілісь рэчкі,—
І скінут царат без бяды!

Над Дзвіньню, над Сожам, Бярозай
Даўно паўцякалі паны...
Вось толькі над Нёмнам пагрозай
Сядзяць ўсё яны, як яны...

* * *

Дзе ў Нёман ўплывае Дубоўка,
Мяліны глядзяць з-пад вады;
Чаўнок абмінае іх лоўка.
Насунецца плыт заўсягды.

І плытнік стары, як належа,
Наваліцца прысам на пуп,
Слаўцом па-над рэчкаю ўрэжа—,
І сунецца з меліны дуб.

Ёсьць гакаў на рэчцы багата,
А ёсьць і адзін астравок,—
На ім лясніковая хата,
Як баечны нейкі куток...

Лазьняк і даўгія чароты
Хаваюць яго ад вачэй...
Здаецца, там дрыгвы, балоты,
І Нёман тут круціць байчэй.

Спяшаецца чоўн незнаёмы
Той востраў хутчэй абмінуць,
Каб часам ў віры-вадаёме
Дрыгвянай вады ня глынуць.

Дык мала хто ведае сьцежку
Да Броніка ў дзіўны куток;
Ня кожны там знойдзе начлежку,
Патрапіць на той астравок.

Праз лапіны буйнай парэчкі,
Што мурам ад дрыгвы расла,
Хаваючысь, сьцежка прасечкай,
Як лесам, да хаты вяла.

Хавалася шэрая хата,
Вяла з хмызьнякамі хаўрус,
Бярвеньнем ды мохам багата,
Як любіць наш брат—беларус!

Курыла праз комін дымочкам
На жах саламянай страсе,
Крывенькім сьмяялася вочкам,
Нібы на крывенькай назе.

Сьвіронак, хлявок ды паветка
Сябрамі тулілі дварок,
Саху замяніла тут сетка,
Ды нерат, ды хітры жачок.

Ды часам пад прасла садочку—
Паўна гаспадарчых клапац—
Сьпяшалася жоўтая квочка
Пусьціць куранят на гарод...

Было гаспа даркі тут мала;
Затое садок харашэў:
Чыясьці рука даглядала,
кветкамі ён як гарэў.

І ганак, у лісьце прыбраны,
Альтанкай зялёнай глядзеў.
Прад ганкам пляцок пасыпаны
Пясочкам адборным жаўцеў.

Хто-ж быў жыватворчым дыханьнем
Таго астраўнога кутку?
Чыё нясупынна стараньне
Сьмяялася нават лістку?

Пануры лясьнік сівавусы
Свой кут не заўсёды сыярог,
Бо меў ён ад службы прымусаў
Даволі у лесе трывог.

Са стрэльбай старой дубальтовай
Ён тут пільнаваў гушчары,
І ведаў зьвярыныя ловы
Яшчэ да крывавай пары.

Ён сам быў, як лось той паважны,
Што чула глядзіць з-за галін;
Стары адзінота бадзяжны
На сьцежцы таемных дрыгвін.

Той Бронік упарты ніколі
Паном не стараўся служыць,
Хоць панскі той лес мімаволі
Даўно даглядаў ён, каб жыць.

Лясы нам з дзядоў паспадалі,
Садзілі іх тут не паны,
Дык трэба, каб іх пільнавалі,
Каб-жа не пазьніклі яны!

Так Бронік у думках і словах
Свой чын заўсягды вызначаў,
І нават у панскіх умовах
Аб гэтым стары не маўчаў.

Але ён цаніўся па службе,
Як спрытны сумленны ляснік,
З сялянствам таксама жыў ў дружбе,
Бо з-глупствам лавіць ня прывык.

Другім прыжывальцам тутэйшым
Быў Стаська, хлапчына адзін,
Нямы перавозчык цішэйшы—
Краіны няведамай сын.

Ледзь золак—ужо ён над рэчкай
Кіруе даўблёным чаўном;
То вынырне з ім між парэчкай,
То плясьне над Нёмнам вяслом.

Часьцей заплываў на Дубоўку,
Каб жакам абмацаць кусты,
Ці ў сетцы з даўгою вяроўкай
Лічыць карасёвы хвасты.

Агледзеўшы нераты, жакі,
Нямы азіраў берагі:
Ці трэба каму небарака,
Падаць каб на бераг другі.

Ён з вострава ўсіх перавозіў:
Бяз Стаська ня трапіць туды;
А часам на вёску завозіў
Па шляху бягучай вады.

Ці-ж мог гэны Стаська бязмоўны
Прывабны куток ажыўляць?
Рабіць астравочак чароўным
У кветкі яго прыбіраць?

Ды не, тут істота другая
Сваё выяўляла жыцьцё,
Як фарбы квяцістага мая,
Прыроды сьвятой багацьцё!

Дачка Браніслава, Галена,
Дзяўчына прывабных гадкоў,
Усім кірвала нязьменна,
І жыў астравок лясьнікоў.

Тут песьня за песьняй лілася,
Ледзь толькі вайшла у садок.
Вядома-ж, ня ціхага Стася
Тады хваляваўся чаўнок!

Ня раз плытагон-вольналюбец,
Захоплены тым галаском,
Ламаў свой бусак адназубец,
Спыніцца каб тым астраўком.

Ды Нёман, дзядуня зайздросны,
Мацней тады шваямі трос,
І топкі плыток стараросны
Шпарчэй з Навагрудчыны нёс.

Як бацька у лесе вартуе,
А Стасік рыбачыць ў кустох,
Тады ляснічанка жартуе
З дзядунькаю Нёмнам удвох.

Ў парэчках тканіну скідае,
Са стромкага беражку—бух!
Тады толькі Нёман той знае
Дзявоцкі наспынены рух.

Тады ажыўляюцца дрэвы,
За рэчкаю бор зашуміць;
І чуюцца нібы напевы,—
Што добра з прыродаю жыць!*

А белыя пруткія грудзі
Кіруюць на бераг другі.
Дарма,—іх ня бачыць вам, людзі,
Пакуль вы яшчэ не багі!

Далёка ніжэй на пясчанку
Выходзіць яна адпачыць.
Хто бачыў жывую вяснянку?
Дзед Нёман?—Дык ён прамаўчыць!

Ўстае, азіраецца пільна,
Бяжыць па пясочку цішком
І чайкаю б'е белакрыльнай
Праз Нёмнавы хвалі нічком.

Гукае. Зьлятаюцца гусі,
І цягнуцца шыі да ног.
За хлебца зноў плысьці з ёй мусяць
На сьвежы зялёны разлог.

Ды досыць ужо асалоды!
Бяжыць апранацца хутчэй,
Бо хатнія трэбы-выгоды
Таксама ня ссунеш з вачэй.

Палуднаваць вернецца татка
Са Стаськам у чоўне сваім,
Дык трэба, каб пухлых аладкаў
Хапіла канечна траім.

Здаралася, трапіць у госьці
Чацьверты хто-небудзь з мужчын:
То лоўчы напрэцца чагосьці,
То нехта з вясковых дружын.

Галена тады прымаўкала,
Ня тое,—саромілась—не!
Паважней нібы выглядала,
Ды раптам за стол як зірне!

І новы той госьць нечакана
Глыне асалоды з вачэй,
Заные пякучая рана:
Ня спаць яму шэраг начэй!

Як пара віроў-азярынак,
Як летняга неба глыбінь,
Што часам зірне з-пад галінак,
Цягнула так гэтая сінь.

І бровак шнурок саматканы,
І вусны, як зрэзаў разьбяр,
Ці-ж можна раўняць з маляваным
Жывы ляснічанкі той твар?

У бацьку і ростам і станам,
Шчарсанкай па твары была,
Бо маці, паснуўшая рана,
Са Шчорсаў за бацьку пайшла.

А як апране аксамітны ~~шуба~~
З чырвоным узорам кабат,
Ды выпляце стужкай блакітнай—
Загінуў хлапчына-сабрат!

Каму-ж яе сэрца належа?
Ці ёсьць хто, яе каб крануў?
Маўчыць рэчка Нёман і рэжа
Свой бераг, як быццам ня чуў!

Жыві, крывічанская птушка,
Сьпявай у садочку сваім!
Сьпявай-жа, пакуль весялушка,
Ня думай аб лёсе благім!

Хто жыцьця дазнаецца сьцежкі,
Каб ёй без калючак прайсьці,
Каб ціха, як тыя арэшкі,
У пушчы сабе адцьвісьці?

Дык не, ляснічанцы Галене,
Прыгожай валодарцы кос,
Шлях іншы дзявоцкіх імкненьняў
Ўпісаў, ня мыляючысь, лёс.

ПЕСЬНЯ 2-ая

Жыць цяжка на крэсах усходніх,
Марнуецца дарма народ.
Гудзіць Навагрудак, Гародня,
Пад Вільню ідзе карагод.

„Ня можна ужыцца з панамі,
„Як-бы ня тутэйшым стаў край:
„Цар неба, зьмілуйся над намі,
„Народу загінуць ня дай!

„Хто-ж пройдзеца з плугам у полі,
„Каб сытнага хлеба здабыць?
„Ці-ж пан гэта зробіць,—ніколі!
„Ён лепей адмовіцца жыць.

„Хто сьвечкі паставіць ў касьцэле,
„Хто будзе там „здоровась“ сьпяваць?
„Паны?—Каб яны пазгарэлі:
„Яны-ж толькі здольны гуляць!“

Парадкі зямель пад'ярэмных
Ўжо лаяў стары каталік,
А моладзь, бяз слоў тых дарэмных,
Паўстанцаў ўсё большыла лік.

Кацэжанскі 83

За зьдзекі аснаднікаў дзікіх,
За землі паснулых дзядоў,
За соткі няпраўдаў вялікіх, —
Што ўсталі, як здані вякоў;

За уціск тутэйшага слова,
За крыўду бяспраўных дзяцей,
Якіх праз чужацкую мову
З-пад родных зрываюць грудзей;

За войтаў насланых учынкi,
За брыдкі жаўнерскі пастой,
За сьлёзныя матак расінкі, —
Адна тут адплата — крывёй!

„Пакіньма прытульныя хаты!
„Хутчэй павяжы паясы!
„Хай ведаюць гэтыя каты,
„Што ёсьць яшчэ ховы-лясы!

„Няма пакуль стрэльбаў? — А вілы?
„Сякеры ды дым сярнічкоў!
„Хлапцоў ня спужаеш магілай:
„Пасьпім пад каронкай дубкоў!“

І шырыцца ў вёсках паўстаньне.
Хлапцоў падбываюць рады...
Чырвонага полымя зданьне
Палохаць ідзе гарады.

Тады налятаюць жаўнеры,
На сьцягах бялее арол;
„Сярэдніх“ вякоў кавалеры
Зьбіваюць усё навакол.

Хто тут ў барацьбе пераможа?
Упарты, напужаны пан,
Ці той, чыё топчацца збожжа,
Чый ўвек зьневажаецца стан?

Хто ходзіць уначы за рэчкай,
Гукае зіркім аганьком;
Як воўчым вокам, або сьвечкай
Раз... два,—і прападзе суздром?!

Галена знакі разумеє,
Бяжыць Нямога разбудзіць.
Хлапец і розумам нямеє,
Праз цьму на дзеўчыну глядзіць.

- Бярыся, човен дзе?—Гукаюць!
— Сюды, сюды, вунь на той бок!
— Чаго?—Пабаўся йшчэ,—чакаюць!
— Хутчэй! Дзе кінуў ты чайноч?

Бягуць абодвы пад вярбіну,
Штурхаюць човен той ад сну.
Трывожаць бліскаўкі дзяўчыну:
— Ну, Стаська, ты чаго заснуў?

Там двое хлопцаў, разумееш?
Дык іх сюды каб перавёз!
Ды што ты, Стаська, слупянееш,—
Лепш зноў сапі, як паравоз!

І клопат дзеўчыне і жарты...
Сапхнула моцна так дубок,
Што з рук тых, пацалунку вартых.
Хлапец ускочыў у чайноч.

Бяжыць назад яна у хату
Сустрэць ня „так-сабе“ людзей.
Ды трэба паштурхаць і тату,
Прыбраць куток для тых гасьцей!

— Татуня, устай, татуня!
— Ідуць ўжо нашыя да нас!—
— Якія?—Ну, Кастусь з-пад Руні
Ды гэты... мусіць, з ім... Тарас!

— Дапраўды? Вось-жа гэта добра!
Дык знача хлопцы уцяклі!
Ну, трэба-ж ткі прыняць харобрых,
Ці-ж мала іх там прыпяклі!

І Бронік з Нёмнам. Чуе, плешча
Вунь там з-за выгіну вясло.
— Сюды!—Ён кліча і трапешча
За хлопцаў: добра каб было!

Ў цішыні таемнай ночы
Тры хлопцы выраслі з чаўна.
— Здароў будзь, бацька!—першы скочыў,
— Эх, ночка, слаўная-ж яна!

Ідуць у хату. Небясьпечна
Размову весьці тут утрох.
Цішэй у хаце. Ды яешня
Напэўна жджэ іх і тварог...

— Сядзяць ў застольлі абрусовым.
— Стары і чаркі ўжо дастаў,—
— Бутэльку з настаем зубровым
— У руцэ пражылістай трымаў.

— Ну, выпі, хлопцы! Хай шанцуе
У справе нашай і далей!
Жандар нам сьвітак не шкадуе,
Дык сам дастане на алей!

— Ўсе разам: „Хай живе!“—Галена,—
Тарас на дзеўчыну зірнуў,
— А з намі чарку? То-ж ня дрэнна!—
І ў вочы сінія зірнуў.

— Глынуць і я магу за долю,
За наша права, за зямлю,—
Хай нам таксама будзе воля!
Тарас, глядзеце, вось я п'ю!

— Вось дык дачушка,—малайчына!—
Стары Галену пахваліў.
— Дык-жа, браточкі,—за айчыну!
За тых, хто поту тут праліў!

— Ну, як ўцякалі, раскажы-ка?
Як не забіў вас тут жаўнер?

— Э, бацька, мы хіба так з лыка,
Хоць носім просты мы каўнер!?

— Ды б'юць сабакі, ой, удала,—
Дадаў, жартуючы, Кастусь:

— Ну, сyp дзе мякка,—дык-жа мала:
Як скруцяць,—ажна костка—хрусь!..

— Усе замаўчалі тут панура.
Галены запаліўся твар,
Зірнуў ў вакенца, нібы бура,
Нібы ён катам слаў пажар.

Їдзе гамонка. Ды сьвітаныне
Каб не застукала іх тут!
Сказаць,—дык ня было жаданья
Пакінуць той гасьцінны кут...

„Ня выдаць востраў той жандарам,—
„Куды!—Лепш ў Нёман ды на дно!
„Ці-ж з гэным станам, гэным тварам
„Прапасьці ёй тут заадно?“

Тарас падумаў. На дзяўчыну
Зірнуў. Адбегла кроў чамусь;
Нэрвова ўзяўся за аўчыну.
— Ну, годзе! Трэба йсьці, Кастусь!

Хлапцы усталі. — „Ну бывайце!“
Тарасаў голас як дрыжэў...
— Ня хутка ў госьці нас чакайце, —
Дадаў ён раптам, і зьбялеў:

Сустрэўся зноў ў вачох з дзяўчынай, —
Там спачуваньня сінь-дымок
Прабег, як туманок з лагчыны...
Галена раптам — зір у бок...

Знайшлася ржавая вінтоўка:
Лясьнік дзесь выкапаў з кустоў.
— Плывецце ўніз аж за Дубоўку,
Сягоньня мала тут плытоў.

Вось човен гэты стараваты,
Але ўтрымае вас дваіх.
Схавайце там яго заўзята
У плаўнях іслацкіх глухіх.

Лясьнік ім падае параду.
Галена у кустох стаіць...
Вэнэры зорка, як лямпада,
У небе дражніцца, гарыць.

— Як часам трапіце да нашых,
Андрэю скажаце Плыту,
Што ў Шчорсах мы заварым кашу!—
Тарас йшчэ кінуў у цемнату.

Галена у адказ: „Пабачу
Праз тыдзень нашых там хлапцоў.
У Шчорсах часу я ня страчу!“
І зьніклі цені двух плаўцоў.

Стары з Галенаю стаялі
Яшчэ час доўгі у кустох.
Вясло дзесь пляскала аб хвалі,
Ды ветрык тросься ў пералог.

Бяз слоў ідуць яны у хату,
І астравок зноў засыпаў;
І як той вязень свае краты,
Так Нёман бераг пілаваў.

Землячки
ПЕСЬНЯ 3-я

Агні па паверхах палацу
Скрозь ліпы гараць, як маяк;
Вядуць сярод ночы там працу
Натоўпы прышэльцаў-ваяк.

Ўвесь двор пазаняты аддзелам
Бліскучых кракоўскіх гусар;
З начальнікам іх ашалелым,
Прыхільнікам жудасных кар.

Сам граф у палац вараціўся:
Ў Варшаву спачатку уцёк;
Цяпер хлебасольствам хваліўся,
І ліўся тут смачны мядок.

У тварах прадзедаўскіх заля
Штоноч разважала гасьцей;
Вячэра зьмянялася балем,
Капэля іграла часьцей.

„Нех жые ойчызна“, сьпявалі
І „пупсіка“ сьледам вялі.
Ну, словам, паны балявалі,
Ну, словам, гусары жылі!

Зьбіраліся часам шляхціянкi
Пабачыць вяльможных паноў.
З кутоў пазіралі падпанкі,
Каб спольшчыць тутэйшую кроў.

Дзяўчаты ня йшлі у палацы
Да гэтых благіх малайцоў.
Ды як з панічамі ім знацца,
Што ловяць, страляюць хлапцоў!

Палкоўнік Бжэзіцкі акрутны
Дае па гусарах загад:
Каб выступіць заўтра нячутна
У лес на вясёлы парад.

— Пачэшудзь за сьпінамі хлопы,
Павыб'ем мы з іх барбарызм,
Бо Польшка ест вартай Эўропы
І трэба спыніць бальшавізм!

— Пан Вацлаў са мною нязгодны?—
З усьмешкаю кінуў у бок.
— Але то гусарам выгодна:
Нам трэба зрабіць гэты крок!

Палкоўнік сказаў, як адрэзаў,
І старкі для моцы глынуў,
І ў вочы халодным жалезам
Сваім падначальным зірнуў.

Пан Вацлаў Ржэвуцкі, паручнік,
Ўзяў плашч свой і вышаў у сад.
З палацу йшоў гоман шматгучны,
Бег ветрык па ліпах прысад.

Як ціха і добра ў прыродзе!
Які і каму тут загад?
Бяз соймаў тут сонца усходзіць,
Бяз соймаў ідзе на закат...

Пан Вацлаў успомніў падзеі
Айчыны кіпучай сваёй:
Памылкі, бяслаўе, надзеі,
І новага часу развой.

„Дзяржава! Айчына дзяржавай
„Зноў вышла на роўны той шлях.
„Якая бязьмежная слава,
„Які неабмераны гмах!

„Што-ж бачым? На розныя кшталты
„Учынкі глухой барацьбы.
„І яўныя зьдзекі і гвалты,
„І зноў і паны і рабы!..

„Навошта нам гэтыя крэсы?
„Навошта чужы калідор?
„Нам іншыя трэба протэсы,
„Каб Польшча жыла, як узор!

„За Польшчу паляк чырванее,
„Сумленны, вядома, паляк;
„Сіл колькі прыгодных марнее!
„Ды што ім?—Скачы кракавяк!

„А гэты тут люд нешчаслівы?
„Што ім мы ад брацтва даём?
„Крывавай культуры палівы!
„Бяспраўя і сьлёз вадаём!“

І сум агарнае Вацлава,
Як цень ад рукі уначы.
„О Польшча, о Кракаў, Варшава!
„Чым ім—сабе памагчы!“

доўга сядзеў ён на лаве
Пад ліпай дуплістай старой.
Успомнілась вёска на Млаве
І бацькаў садок пад гарой.

Затым ён пайшоў да жаўнераў
Праз сад і праз двор пад павець.
Тут некалькі з іх кавалераў
Зьбіралісь вясельле глядзець.

— Куды?—запытаўся гусараў.
— На хутар, вунь той, праз лагі.
— А хлопы дадуць як вам жару?
— Не, пане, народ не благі!

— Ніхто з іх злавацца ня будзе,
Їх крыўдзіць ня прасты жаўнер!
Свае мы, папраўдзе, там людзі,—
І голаў схіліў афіцэр...

Ды раптам надумаў: „Станіслаў!
Пазыч марынарку сваю
Ды боты. Няхай-жа пра Віслу
Ня ўсё—адно блага пяюць!“

— То добра, то добра, мой пане!
Хай пан праканаецца сам,
Што тут, як і нашы сяляне,
І скачуць ня горай, як там!—

Апранут жаўнерам Ржэвуцкі
З жаўнерамі госьцем сядзіць.
Ўсё чынна у хаце, палюдзку,
І чынна вясельле гудзіць.

Ўжо моладзь наладзіла скокі,
Хоць тут бракавала хлапцоў,
Пабраўшыся ў моцныя бокі
Дязўчаты шапталісь з кутоў,

Як раптам праз нізкія дзьверы
Стары і дзяўчына ўвайшлі.
Хто быў тут, усе кавалеры,
Як пчолы, ў той міг загулі.

Ржэвуцкі досцьць бачыў паненак,
Бо быў ён, як-не-як, гусар,
І колераў розных адценак
Ён ведаў, як гляне на твар.

Чаму-ж ён цяпер задзівіўся?
Ці гэтым выразным вачом,
Дзе сіні агоньчык стаіўся,
Ці шыйцы, ці пруткім плячом?

Ўсё разам яго прыкавала:
Выразнасьць яе пекнаты,
Каса, што вужакай спаўзала,
І нейкі размах прастаты.

Зірнула яна на вайсковых,
Але ня здзівілася ім.
Нібы тым гасьцям выпадковым
Патрэбна тут быць, як сваім.

— Чаму-ж гэта войска, панове,
На нас навалілі зашмат?—
Спытаўся ляснік ў простым слове,
І сьмела зірнуў на салдат.

— Здаецца, і вы ад зямелькі,
З Бужанскіх ці іншых палёў,
Дык гонар, выходзіць, ня велькі
Ісьці ваяваць мужыкоў!—

Галена, падкінуўшы слова,
Да хлопцаў сваіх падышла.
Відаць, што між імі умова
Аб нечым паважным ішла.

І раптам пачуліся гукі
Праўдзівых забускіх складоў.
Ў іх чуліся скаргі і мукі,
Хоць сэнс не даваўся тых слоў.

Галена зірнула. Бялейшы
З гусараў пачаў гаварыць,
Па твары нібы маладзейшы,
Ў вачох абурэньне гарыць.

Што кажа?—Што поляк ня кожны
Їдзе за урадам сваім,
Што Польска, затым, што вяльможна,
Дык вось дагаджае ня ўсім.

Што ёсьць абурэньне ў народзе:
Сялянскі сілкуецца дух;
Што розныя станы ня ў згодзе;
Расьце і рабочы там рух.

Што прыдзе той час, і ў Варшаве
Засядзе за ўладу народ,
Засядзе над Бутам і Млавай;
Што з красаў пазьнішчыцца дрот.

Відаць, гаварыў ў праканані ні;
І Казаў аб тым твару выраз.
дзіўна, што ў гэтым убраньні
З вайсковым каўнерам якраз!..

змоўк. І забілі ў далоні,
Відаць, закрунула ўсіх.
Музыка ня ўседзеў на ўслоне
І „польку“ урэзаў уміг...

Пан Вацлаў Галене: „Мне трэба
Вам зараз-жа нешта сказаць“.
— Дык выйдзем!—І вышлі пад неба,
Дзе тыя ўсё зоры гараць.

І тут ёй Ржэвуцкі прызнаўся,
Што быў ён ня просты жаўнер,
Што заўтра паход пачынаўся,
Што іхні начальнік, як зьвер.

— Ці верыць?—То панны ест справа!
— Ну добра! Скажэце: куды,
І нашыя хлопцы расправай
Ня будуць памшчацца тады.

— Ня будуць страляць у гусараў?
— Не!—Добра! Тады я скажу.
Ён крыху прыблізіўся тварам.
Галены напружыўся слух.

Шапнуў. Да рукі дакрануўся.
І зьнік за бліжэйшым кустом.
І зноў за кустом мільгануўся,
Як чорныя крыльлі,—плашчом.

Хутчэй! Ужо часу замала!
Галена у хату бяжыць.
З хлапцоў аднаго адазвала,
Штось шэпча, а твар, як гарыць.

— Ў чым справа?—Нічога, нічога!
— Ўсё добра, музыка,—іграй!
— А ну-тка, хлапцы, ад парога!
— Лявоніху, Грышка, паддай!

ПЕСЬНЯ 4-ая

У лесе вялікім трывожна,
Таёмна між шэптаў начных:
Цяпла раскладаці ня можна,
Ня вабіць каб зрокаў благіх.

На лапінах дрэў, за карчамі
Грамадка малайцаў ляжыць...
Хто ў зоры упёрся вачамі,
А хто завінуўся і сьпіць.

Багата турбот на Тарасе.
Ня сьпіць тых хлапцоў атаман.
Глядзіць, як па зорным папасе
Бяжыць сівавусы туман.

Вось хруснула нешта па хвоях.
Падняўся на локці Тарас,
Нашчупаў скрозь торбу набой
З наганам прысунуў паяс.

Ды не! хто палезе уночы
На іх, малайцоў, у гушчар?
Захоча хто высмаліць вочы,
Пад волава выстаіць твар?

То, мусіць, сава небарача,
А можа драпежніцкі рысь
За zdobyчай сочыць-маяча,
Праз пушчу крадзецца кудысь.

Зноў ціха. Бармочуць спрасонья
Таварышы далі лясной.
Тарас пераходзіць ва ўлоньне
Снатворнае казкі начной.

З туману, як здань, выпывае
Зялёны садок—астравок.
Дзяўчына яго там чакае,
За ім пасылае чаўнок.

— Галена, галубка Галена!—
Ён шэпча, цалуе яе,
Цалуе пяшчотна, сумленна
І словы губляе свае.

Дзяўчына яго супыняе,
Паклала руку на плячо,
І неяк убок пазірае,
І сьлёзы ён бачыць ў вачох.

— Галена!—Аж востраў зьнікае.
Вайсковы ляціць на кані,
З падкоў ён агню высыкае
І сам у адзеньні-агні.

Зірнуў на Тараса сярдзіта,
Каня перад ім асадзіў,
І конь агнявое капыта
Над тварам ў паветры спыніў.

І жах прабірае хлапчыну
Ляжаць пад узнятым канём,
І зноў ён гукае дзяўчыну,
І вусны палаюць агнём...

Прачнуўся. У лесе сьвятлела.
Запоўз пад шынэль халадок.
На грабе птушынка запела.
Дрыжэў на ляшчыне лісток...

Чу! Нехта сьпяшыць праз гушчары.
Хто?—Свой, бо па сьвісту пазнаць.
У хлопцаў увага на твары:
Чакаюць, а хочацца спаць!

На сьвіст той каротка, умоўна
Тарас адгукнуўся сьвістком.
— Гатуйсь!—ён падаў аднаслоўна,
І ўсе паўставалі суздром.

Падбег Васілёк Асаёнак,
Хлапчук пад трынаццаць гадкоў.
— Што скажаш?—Дрыжыць варанёнак,
Глядзіць на старэйшых браткоў.

— Да вас ляснічанка паслала,
Дык я на каня ды сюды.
Ўцякаць каб адсюль, загадала
Ўбок, на старыя Брады.

— А конь дзе?—Стаіць пад гушчарам.
— Ну, добра! Ну, дзякуй, браток!
— Дык знача, —забава гусарам:
Ідуць паляваць у лясок!

— Паглядзім!—Нас зловіш ня хутка!
— Хіба толькі зьнішчаць лясы.
— У пушчы,—дзе лёг, там і будка!
— Ну, хлопцы, натуж паясы!

У момант канчаюцца зборы.
— Рассыпся! Кірунак на Брод!
Сыйсьціся пад вёскай Дукоры
З вярсту ад яе на ўсход!

— А ты, Васілёк, даражэнькі,
Да Нёмну скачы, як хутчэй
На Бронікаў востраў маленькі,—
Хавайся ад панскіх вачэй!

— І там аддасі лясьнічанцы
Вось гэта... лісток тут, паняў?
Вітай там! А ну, падшыванцы—
Уперад! каб пан не заняў!

І рушылась ціха грамадка
Бяз сьпеваў і нават бяз слоў.
Відаць было іншых спачатку,
Ды пушча глынула сыноў.

Васіль да каня вараціўся.
Канёк ціхамірна чакаў,
Глядзеў навакол і дзівіўся,
І шыю аб лісьце часаў.

Як вышлі з канём на прасеку,
Сеў верхам і рушыў трушком.
Хлапец адчуваў небясьпеку,—
Каб выбрацца з лесу цішком.

Вось пушча з усходу радзее.
Бач, сонца стаіць пад паўдня...
Як раптам два конных зладзеі
Канямі спыняюць каня.

— Стой, пся крэў! І хлопчык зьмярцьвелы
Убачыў сталёвы замах,
І твар з-пад брывей азьвярэлы,
І рулі халоднае жах.

— Папаўся, паслугач бандыцкі!
Нам трэба яго абшукаць,
Каб пане палкоўнік Бжэзіцкі
Прычыны ня меў зазлаваць!

Забыўся хлапчук з перапуду,
Што ў шапку паперку паклаў.
Але-ж Васілёк той Іудам,
Хоць як ні пыталі,—ня стаў!

— Той ліст да каго?—І маўчаньне
Ім кідае хлопчык у твар.
Зноў б'юць, толькі чутна стагнаньне
Ды шэпты ідуць між гусар:

— Вось гэта хлапец! Малайчына!
А тут яны ўсе, як адзін...
Ды што, кажуць, ёсьць і дзяўчына,
То лепш атаман за мужчын.

„Што хлоп той?“—Палкоўнік пытае
— Ні гуку, хоць вышла крыві,—
— То птушку, то птушку мы маем;—
Ўсіх ў лесе, пад лесам,—лаві!

І ловяць, і цягнуць у кучу
Старога, малога, дзяўчат,
Зьдзіраюць кашулі анучы,
Шукаюць вайсковых прылад.

Крык, стрэлы, каманда, як рэха
Па лесе лунае ўвесь час.
То водгулье п'янага сьмеху,
То дзікі пужлівы галас.

Пан Вацлаў, смутнейшы за хмару,
Таксама у лесе тым быў.
Глядзеў на глумленьні, і кару
Ў душы сваёй чулай насіў.

Як раптам учуліся крыкі.
Ржэвуцкі у пушчу бяжыць
І бачыць учынак там дзікі,
Што трэба хутчэй бараніць.

— Жуць зараз!— Ён рушыў, як сокал,
І кінуў гусара пад пень.
Зірнуў той драпежна навокал,
А хустачка зьнікла, як цень.

— Як сьмееш!— ускочыў граф Шацкі,
Схапіўся за шаблю уміг,
Ды зьбіў яго штурх маладзецкі,
І гнеў закруціў абаіх...

— Цяпер ты пра гонар успомніў,
А гвалціць,— то права дзядоў?—
Ржэвуцкі гудзеў няпрытомна,
І выцяў гвалтоўніка зноў...

І шаблю занёс ён, як кару,
Ды раптам чыясьці рука
Спыніла разьвязку гусара:
Стаяў сам злы гэні палка.

— Зьвязаць!—загадзў ён жаўнерам.
Ржэвуцкі адскочыў назад.
Туман абвалок кавалера,
Ён кінуў палкоўніку: „Кат!“

І выпаліў з браўнінга ў ката.
Ды раптам прытомнасьць згубіў:
Па ім, як прабеглі салдаты,
Пад грудзі хтось горача ліў...

Пазьбегліся людзі ў мундурах,
І шэпты пайшлі па радок,
І чуўся па гушчах пахмурых
Прыгнечаны нейкі спалок.

ПЕСЬНЯ 5-ая

„Дзе-ж ты мой саколiк,
„У лесе ці ў полі?
„Ці з стрэльбай, ці з шабляй
„За праўду стаiш?

„А мо' ўжо спачыў дзе,—

„Змагаўся даволі...

„Ці ўсё яшчэ моцны,

„Пад неба ляціш?

„Над Нёмнам дзяўчына

„Малойца чакае,

„Ня з тых яна, праўда,

„Што сьлёзы ліюць:

„Як толькі ёй сумна,

„Дык песьні складае,

„А ў пушчы за Нёмнам

„У трубы гудуць..

„І трубы склікаюць

„Гурткі баявыя,

„Паўстанцы за волю

„На пана ідуць.

„А здарыцца бойка,

„Хай сэрца ня ные,

„Хай сьпевы, як трубы,

„Па пушчы гудуць“.

Сьпявала вась так ляснічанка
На тым-жа сваім астраўку,
Чакаючы некага зранку,
Хто-б з весткай прыплыў праз раку.

Дзяўчыніна сэрца, як пушча,
Жыве патаемным жыцьцём.
Ёй сінія вочы ня сплюшчыць,
У марах ня спаць забыцьцём!

Час важны усклаў на дзяўчыну
Адказных ня мала турбот:
Наднёмнаву звольніць краіну
Унукам прышоў карагод.

Ды добра сябе адчувае
Галена ў сваёй грамадзе:
Тут кожны душу пашырае
У думках, у працы, ў бядзе...

А бацька! Стары маладзее,
Як моладзі сыпне гурток.
Для іх ён супроць ліхадзеяў
Адаў свой прытульны куток.

„Хіба мяне пушча ня знае?
„Ці стрэльбай ня здольны крутнуць?“
Стары між хлапцоў разважае,
Каб моладзі спрытнасьць крануць.

І Стась перавозіў праз Нёман
Паўстанцкіх вась тых арлянят,
І чуўся стрыманы тут гоман,
І шэптаў згавораных лад.

Дзень сходзіць. Ад рэчкі сьвяжае.
Над бельлю забухала вып.
Паветра павольна цішае.
Схілілася хмарка, як грыб.

З-за Нёмну няма веставага...
Дзе Стасік? Галена глядзіць.
Чаканьне ў вачох і трывога,
Аж не, такі нехта стаіць!

Гэй, Стаська! Ды хлопча сам бачыць.
Чаўнок ужо гладзіць ваду.
А хлопец за рэчкай маячыць,
Абходзячы дрэў чараду.

Галена насустрач: „Як справы?
Ніхто не папаўся на лоў?“
— Чакаюць утрох там расправы:
Двох з нашых,—а трэці з паноў.

— З паноў?—Так, гусарскі паручнік:
У палкоўніка стрэльнуў за нас...
Галеніна сэрца у ключні
Заціснула неяк ураз.

І вобраз, ўсё болей прыемны,
Жывы прад Галенай стаяў,
У плашчы сваім шэра-таемным,
Як ночкай тады ён знікаў.

У думках прабегла няўхільна:
„Спяшацца, ісьці ратаваць!
„Даць ведаць Тарасу ўсё пільна,
„Усе сілы туды згуртаваць!“

— Ты, Янка, бяжы да Тараса:
Скажы, каб зьбіраў малайцоў,
А я, ня губляючы часу,
Як золак іду да паноў.

— Да замку?—Так, выгядзець трэба,
Дзе вязьні пакуль-што сядзяць,
Якая ў настроях там глеба,
Каб дарма людзей ня губляць!

— Ну, пойдзем пакуль што дахаты:
Табе павячэраць ня грэх.
У хаце парадзіць нам тата,
Каб меўся у справе пасьпех!..

Назаўтра у Шчорсах дзяўчына:
Прыборшчыцай трапіла ў двор.
Абходзіць паветкі, адрыны;
З тым, з гэтым вядзе разгавор.

Прыгожасьць сваю прыхавала.
Ды ўсё-ж ненарокам жаўнер
Кране, як вайсковы... Спыняла
Галена разьвязнасьць манер.

Патрошку дайшла да палацу,
Дазналась, дзе вязьні сядзяць.
Сачыць, ня кідаючы працы,
Каб вязьням тым знак як падаць.

Баб некалькі разам з Галенай
Да ладу прыводзяць гарод.
Вось сьпевам працягла-даўжэнным
Даюць сярод працы чарод.

Стаіць пад вакном вартаўнічы,—
Дык знача за гэтым вакном
Сядзіць той гэрой ваяўнічы,
Што тут перажыў пералом.

Ржэвуцкі пачуў тыя сьпевы,
У смутку да шкла падышоў,
Зірнуў на ставок, што скрозь дрэвы
Залёты з праменьнямі вёў.

Зірнуў на прысады, на волю
Блакiтных, ледзь хмарных нябёс...
Ды раптам успомніў пра долю,
Пра хутка надходзячы лёс.

Чакай-ка! хто хусткай махае?
Раз... два... А-а! Чырвоны сыгнал!
Чакай-ка! Ці-ж твар ён прызнае?
Няўжо!—Так, ён воблік пазнаў!

Так, вочы, зноў тыя, зноў вочы!
З душы вас цяпер не пазбыць:
Праз вас адчыніўся ён ноччу,
Іначай надумаўся жыць!

„Рабіць што?—Аб чым тыя знікі?
„Цяпер уцякаць? Не, чакаць!
„Заб'юць яго зараз сабакі,
„Ды брыдка так сьмерць атрымаць.

„Што думаць? Аж знакі спынілі,
„Ды стукнуў жаўнер: адыйдзі!
„Суровы! Душы ня ўзбудзілі:
„Пільнай, несьведомец, глядзі!

„Спаўняй, па прывычцы загады
„Начальнікаў панства... пакуль!
„Даведаўшысь брацьцяў і гадаў.—
„Ты знойдзеш кірунак для куль!“

ПЕСЬНЯ 6-ая

За днём клапатлівай няўдзячнай надзеі,
Трывожных чаканьяў і дзікіх панук,
Ноч ціха спыніла вакольныя дзеі,
Але не пазбавіла вязьневых мук...

Так цяжка, так сумна ў каморцы Вацлаву...
Што зранку чакае жыцьцёпіс яго?
Загіне, ня ўбачыўшы роднае Млавы,
Дзён першых дзяціных кутка сваяго!

Загіне! Рассыплецца цела у порах—
Увесь ён: вось гэтая волі рука,
І косткі, і вочы, павекі каторых
Кранула сьлязінай жыцьцё бедака.

Рассыплецца, так! Але-ж нейкае-нешта
Нібы застанецца з людзямі тут жыць,
Мо' болей каштоўная ясная рэшта,
Што будзе з жывымі братамі лучыць:

То думкі, то шчырыя, вольныя словы.
На сэрцы яны, як зярнё прарастуць,
І ў формах ўсё новых, няведама новых
У блізкіх па думках ізноў аживуць!

Ня трэба залішняе хуткае славы,—
Жыў брацкі і братам спакойна памры!
Успомніць сардэчна хто-небудзь Вацлава,
За праўду як згас між сялян без пары..

О, праўда! Калі-ж ты, калі запануеш
Адна паміж рэчак ды гор?
Няўжо-ж ты плянэту-зямлю абмінуеш,
Ўзьляціш праз плянэты якіясь да зор!

* * *

Чу! Крокі цяжкія па залі.
Астрогі і шаблі зьвіняць.
Ўстаў Вацлаў, каб вочы спаткалі
Таго, хто зноў хоча пытаць.
— Што трэба?
— Ад пана нічога!
— Пакіньце!
— Ня можна: для пана дарога
Ўжо хутка—Палкоўнік...
— Вы гуку пустога
Ня трацьце дарэмна!
Увесь гэты слоўнік:
Паручнік, капітан, палкоўнік,—
Нішто для Вацлава!
— То надта прыемна!
Паручнік даўно анархісты?
Ха-ха! А можа ідэй камуністых
Ржэвуцкі ад хлопаў набраўся?
То мушу зазначыць: дарэмна

Ржэвуцкі у гэтым стараўся!
Яму не пасобяць ідэі!
— На вашыя словы, зладзеі,
Ні я адкажу,—пачакайце!
Надыйдзе той час абурэння,
Хоць лайце вы нас, хоць ня лайце!
Захоча народ вызвалення,
І ваша гніль-пакаленьне
Адыйдзе у цемру скляпеньня.
Балюйце пакуль што, іграйце!
— Ржэвуцкі—прарок мітынговы!
— Якія гарачыя словы!
Ха-ха! Але зраньня шлях новы!
Суд будзе ня надта суровы!
Ухваляць—раз, два, і гатова!
Зноў крокі цяжкія па залі,
Зноў новыя шаблі зьвіняць:
Ня ўсе яшчэ здзекам пыталі!
Ржэвуцкі паставіў: маўчаць!

* * *
„Раз-раз!“ прасякаючы ночку і вушы
Пальнула па садзе агнём
„Раз-раз! зноў“ паветра хтось стрэльбаю
сушыць,
Гарачым праводзіць вуглём...

— Панове! Трывога, навала, панове!
Пайшло па палацы гуляць.
І раптам тут блізка каманда на мове,
Якой ці-ж хто думаў чакаць!

— Бі ляпмы! Бяжы, хто пад панскаю вартай,
Бяжы ў цемнату на стаўкі!
Р-раз-раз! Зноў пальнула па вокнах упарта
Агнём ад умелай рукі...

Ржэвуцкага голаў плыў вогненным кругам.
Ён рынуўся ў цемру на стрэл,
Да тых, хто стаў родным, збавіцелем, другом,
Скрозь шэраг напужаных цел.

— Стой, здраднік!— Ды Вацлаў прад вартай ня
струсіў,
Як дзёк той між гончых сабак,
Шлях вольным зрабіць ён гусараў прымусіў,
Расьсекшы кагось аб вушак.

І дзікам прабег ён скрозь цёмныя залі
Туды, дзе чуваў галасы.
Яго там, здаецца, імя абазвалі
Праз ховы начной паласы...

— За мною, сюды, во сюды пад прысады!—
Яго хтось схапіў за руку.
А там страляніна па замку йшла з-заду,
Біў шрот па жалезным таку...

Прабеглі стаўкі, дзе спакойна калісьці
Трымалі паны лебядзей.
На ліпах страсалася жудасна лісьце,
Як-бы з нечаканых падзей.

Прабеглі і двор, і гаёк.— „Адпачынем“,
Сказаў спадарожнік яго:
„Ваколіцы вокам пакуль што акінем,
„Каб тут не чакала чаго!“

Прыселі пад дрэва з хлапцом на узгорку.
Хлапец па краюсе дастаў.
Вёў ветрык начную з лістамі гаворку,
З-пад лесу да іх набягаў.

Вацлаў, чырканоўшы знячэўку машынку,
На момант іх твар асьвятляў,
І гэтай агнёвай, віхровай хвілінкай
Сябе, як маланкай, спаліў!

Прад ім асьвятліліся шырака вочы
Тых добра знаёмых глыбінь;
Агоньчык з іх шпарнуў пужліва-дзявочы,
Як вугля гаручага сінь...

— Галена,—то вы? О, галубка Галена!
Так вось хто мяне вызваляў!—
І Вацлаў прыпаў, як дзіця, на калені
І так, як яно, зарыдаў...

Ён чуў, як лажыліся цёплыя рукі
На голаў, каб сьлёзы сьцішыць,
І голасу ветлага ціхія гукі
Нішто-б не змагло заглушыць!

— Ну, годзе! Нам трэба абодвум сьпяшацца.
Цяпер не палеце агню.
Да лесу. Там толькі мы зможам схавацца,
А далей—да хаты, да дню!

Падняўся Ржэвуцкі. Напружна пабеглі,
Кіруючыся проста на лес.
Здаваўся ён надта далёкім, адлеглым,
Як браць праз лугі ў перарэз.

Дабеглі. Спыніліся разам, з аддышкай.
Кроў бегла па целу, як вар;
Над імі, скрозь хвойныя лапіны, шышкі,
Бялеў новым шляхам стажар.

Як водгульле, чуліся рэдкія стрэлы
І топат далёкіх падкоў.
Але, калі двое, дык ясна і сьмела:
Ці ёсьць лепш за сэрца ахоў!

Шоў лесам Вацлаў, як таварыш, з дзяўчынай,
І пушчу ён нёс у душы.
Ўсё зблутаў: гусараў, паўстанцаў, айчыну,
І здані таемнай глушы...

Галена! Ня дужа, мой браце, так лёгка —
Стаць сябрам яе хараства!
Відаць, яе воля сталёва ня крохка,
Ня з тых, што спадзе, як ліства.

Што ён, афіцэр-чужынец для Галены?
Пан Вацлаў, яе заслужы,—
Змаганьню аддайся з ёй побач сумленна
І шчырасьць у ім пакажы!

— Аддамся! Ды сам-жа я сам-жа з сялянаў
Граф Шэцкі... палкоўнік... а я?
Што я для вяльможнага гэнага стану?
Ня з імі айчына мая!..

ПЕСЬНЯ 7-ая

Тэй ночкай ня спаў астравочак:
Сваіх і гасьцей спатыкаў.
Што раз лесавы аганёчак
З чаўном Стасюка выгукаў.

Паляк пераехаў з Галенай,
Ды з пару за імі стральцоў.
Нарэшце, у смутку страшэнным,
Сустрэлі яшчэ малайцоў.

У хату нясьлі атамана.
Быў ціхім, бяскроўным Тарас.
Затое крываваая рана
Лягла, як чырвоны кутас.

— Сюды, во сюды! Асьцярожна!—
Тарас, як скрозь сон застагнаў,
І сьціхла гаворка, і кожны
У смутку трывожным чакаў...

Галена падбегла да ложка,
Паклала руку на руку, —
Тарасавы вочы патрошку
Жывіць пачыналі шчаку.

Павольна яны расчынілісь
І раптам як крыкнулі: жыць!
Вільготныя хвалькі кацілісь,
А вусны прамовілі: „піць!“

— Галена!—Ці гэта здалося,
Ці праўда яе ён гукнуў?
— Пабачыць... як вас... давялося,
Сказаў, і з усьмешкай заснуў...

Стары лесавік гаспадарыць:
Павыслаў з пакою усіх,
Вакно адчыніў, а сам варыць
Прымочку для ран тых благіх.

— Як ранены?—хлопцаў пытае,
— Ды шабляй гусар разануў.
— Вось выпала доля благая.
— Лепш з нас-бы дзесятак паснуў.

Так хлопцы шкадуюць Тараса:
Нялёгка яго замяніць!
А трэба атаман адразу,
Бо ўжо барацьбы ня спыніць.

І хлопцы пад хаткай у садзе
Размову праводзяць цішком.
Здаецца, і Нёман штось радзіць,
І ветрык, што бег лазьнячком...

Галена хлапцоў сьсябрвала
З Вацлавам. Віншуюць яго.
— Шкада, што вось гэтакіх мала,
А болей тут панства таго.

— Нішто! Між жаўнераў даволі,
Што ўжо зразумелі і нас,
Што шляхам тым самым да волі
Нам разам ісьці ў гэты час...

Вацлаў да Галены: „Як можна!
„Пашто ратаваў атаман?
„Ці ж варты усе мы і кожны
„Вось гэтых расчыненых ран?“

— Ржэвуцкі, што зробіш? Бо трэба,
Інакшым ня быў-бы Тарас.
Для справы то добрая глеба,
Як прыклад для іх і для нас.

— Для іх?—запытаўся пан Вацлаў.
— Для ворагаў нашых, паноў;
— Хай бачаць, што іншых няма слоў,
Што кожны зрабіць так гатоў.

Пайшлі яны садам над рэчкай.
Гукала дзесь птушка-бугай.
Пахнуў на іх вецер парэчкай,
І пушчы прыслухаўся край...

— Што-ж, з войскам я досыць знаёмы,
З лясамі спазнаюсь цяпер,
Наладзім там новыя громы:
Цікава бадзяцца, як зьвер!

— Ржэвуцкі, я бачу, што многа
У вас яшчэ панства жыве.
Няяснага досыць, благога
Гнязьдзіцца у вас ў галаве!

— Гвязьдзіцца? Што-ж, вашае права,
Галена, мяне скіраваць
Паручніка родам з-за Млавы..
З кім лёс свой я мушу зьвязаць?

Галена ў адказе: „З народам“!
— З якім-жа? З тутэйшым? Сваім?
— З працоўным. Яго ўсім выгодам
Служэце і дбайце аб ім.

— Каб з зьвера ляснога стаць свойскім,
То трэба ня дзень і ня два.
Гусарам я ўчора быў польскім,
Дык сёньня йшчэ сьпіць галава!

Абодвы над Нёмнам стаялі.
З-пад зорак той, як уцякаў;
Каўзаліся цёмныя хвалі,
А з лесу хтось нібы гукаў..

— Вы чулі? Так. Ціха, чакайце!
— Эй, хлопцы, азбройся хутчэй!
— То нашая варта! Уцякайце!
Дайшоў ужо голас грамчэй...

* * *

І раптам загуў той куточак.

— На чоўны! на бераг! у лес!

О, мала, як гэтая, ночак

Тут кожны з людзей перанёс!

Ўжо чулася блізка пагоня.

Мы зброю у човен, ды так!

— Во, чуеце, топаюць коні...

— А як-жа з Тарасам? Ён як?

Тараса цягнуць немагчыма.

Ўсё роўна загіне Тарас...

І хлопцы з сьлязнымі вачыма

Ўсе жычуць апошні той раз...

— Вы з намі, Галена, на бераг?

— Канечна, ня з вамі, Вацлаў!

Вы мусіце весьці наш шэраг...

Ржэвуцкі, як слуп той, стаяў.

— Галена! Ну, годзе! Вядзеце!

Яна працягнула руку:

— Галену вось там памянеце!

Мятнула яна за раку.

Сам Бронік таксама застаўся...
Цяпер тут было іх сам-трох.
(Нямы дзесь ад жаху хаваўся).
І смутак на сэрца налёг...

„Якое пытаньне! Ці-ж кінуць
„Тараса вось так аднаго?
„Не, лепш ёй тут разам загінуць“
Вось думкі ля ложка яго.

Ўжо цяўкалі стрэльбы далёка...
„Ці-ж вышлі хлапцы з паласы?“
Жаўцелі Тарасавы шчокі,
І пот пазьліпаў валасы...

Прад ім нахілілась Галена:
На грудзі, як камень налёг;
Бяссьільна спаўзла на калені,
Бяскроўных кранулася ног...

* * *

Выразны быў час разьвіднення,
Калі надышлі груганы,
Гэроі крываваых здарэньняў,
Краін пад'ярэмных паны.

— Дай чоўны!—з-за рэчкі няслосся,
Пад залпы бяссорамных слоў!
Вядома, навальнік як просе!
— Выходзь там!—пачулася зноў.

І кулі наўкол загулялі,
Як градам пайшлі па лістох.
Жандары ізноў палявалі,
Пужалі ізноў пералог...

Пазьбілі, нарэшце, плацінкі
(На конях прыстаць не змаглі).
Па сьцежках пасеклі галінкі.
Атаку на хатку вялі...

Пад дрэвам стаяў палясоўшчык,
Як лось, што чакае сабак.
Маршчын засмуглелыя тоўшчы.
І вочы спаткалі ваяк.

Ня ўсьпелі старога угледзець,
Як выпаліў ён па ваўкох,
Пасьпеўшы кагось папярэдзіць,
Зямлю таму выбіць з-пад ног.

„Паль!“ раптам раўнула каманда,
І лось заваліўся пад куст.
Па садзе рассыпалась банда.
Пайшло пагалосьсе і хруст...

Галена ў той міг ачуняла,
Як банда у хату вайшла.
Ўся полымем гневу шугала,
І як-жа прыгожа была!

Ваякі спыніліся ў момант.
— Хто гэты?—Ня рушце яго!
— Атаман бандыцкі!—роў гоман.
— Давай галубка сваяго!

— Ня сьмей ты!—і пхнула у грудзі,
— Хоць дайце яму вы сканаць!
Зьвяры вы усе тут, ня людзі!
Начальнік ёй крыкнуў: „маўчаць!“

— Я праўду вам сыпну у вочы!
Страляйце, вось грудзі мае!
Народ наш жыць з панствам ня хоча,
І зьдзейсьніць ён думкі свае!

Той момант ускочыў атаман.
Сабраўся апошні ў ім дух,
Каб сам сваёй воляй, свой аман
Тут скончыць, свой скончыўшы рух.

— Злавілі? Папаўся у рукі?
Ды лжэце! Жывога ня ўзяць!
Дык вось вам, падбаўлю дакукі! —
І раптам павязкі ляцяць...

Мундыры пазьбіліся ў дзьверы.
Стаяў перад імі Тарас,
Як сьмертная здань тых жаўнераў
Крывёю выходзіў і гас.

ДАСКАЗАНЬНЕ

Далей што? Ці-ж выпяюць гэтыя песьні
Аб тым, як дзяўчыну ўзялі,
Як Нёман дзядуня зірнуў ёй балесьне,
Як дрэвы усьлед загулі?

Ці трапяць-жа высказаць гэтыя словы,
З якім адчуваньнем яна
Агледзіла бацькавы сумныя ховы,
Дзяцінства і смутку паўна?

Як сэрца стрымала дзяўчыны-Галены,
Таго ня учуе жандар,
Калі, скрозь нярушна крывавую пену,
Яшчэ адзін глянуў ёй твар!

Той твар быў бязмоўнага роднага таты,
Што кут свой яшчэ вартаваў.
Адчулі усё гэта ў сэрцы вы, каты?
Тады-б з вас ніхто ня стрываў!

А далей? Вязеньне, прысуды і краты...
Ідуць пагалоскі наўкол:
Ці, кажуць, замучылі дзеўчыну каты,
Ці што не схаваў частакол.

Што ёй уцячы скрозь астрог давялося,
Вядома, ў паўстанчаскі стан;
Што там, дзе Галена, дык пэўна запросе
Ратунку староста і пан.

Што песьні пасклалі, сьпяваюць паўстанцы,
А ў песьнях дзяўчына-гэрой.
А панства пазбавілі троху-ткі танцаў.
А крэсы напружылі строй.

Ды баюць пра той адзінец-астравочак,
Дзе Бронік з Тарасам ляжаць:
Хлапцы пахавалі гэрояў уночы,
І ціха абодвы там сьпяць...

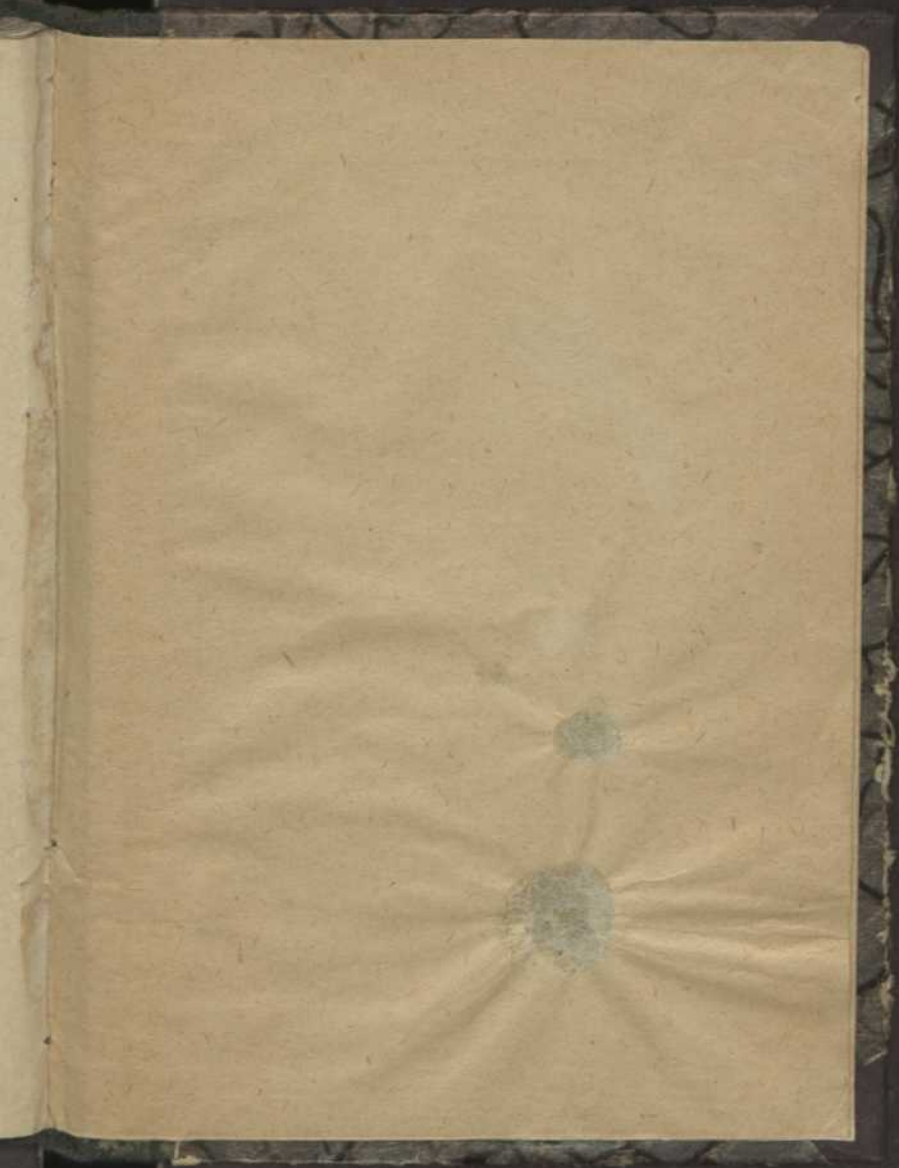
Паснулі і дрэвы, паветка і хатка.
Парэчка зьдзічэла саўсім.
Прырода заводзіць свае тут парадкі,
Пануе над месцам глухім.

А Нёман? А Нёман дзядуня, як плача,
Сумуе бяз жартаў стары.
Крутне пад карчы, сьлёз лізьне небарача,
І стогн адгукнецца ў бары...

На гэтым канчаюцца сумныя песні.
Даруйце, браточкі, за іх.
І вы, першакветкі нявесты прадвесья,
Сястрычкі куточкаў глухіх!

Даруйце за верш, за прыпеў, за няскладзьдзе.
Ці-ж вершам ахопіш людзей,
Прасторы каб даць пагудзець, пагуляць дзе,
Прасторы для гэтых падзей!

25-II—24-IV—24 г.

1964 г.

Бел.

ЛР

Бел. владен
1994 г.

+

4

B00000003 139230

